

Modern Dönemde Cumhuriyetçi “Özgürlük” Anlayışı

The Conception of Republican “Freedom” During the Modern Times

Fikret Çelik¹

Özet

Cumhuriyet ve cumhuriyetçi düşünce kavramları, Roma döneminden itibaren siyasal bir rejimi ve zaman zaman da ideolojik bir anlayışı ifade eder nitelikte kullanılmıştır. Fransız Devrimi’nden sonra modern dönemde tekrar popüler olan düşünce, XIX. ve XX. yüzyılda ulus-devlet oluşumlarında halk egemenliği nosyonunu en önemli argümanı olarak kullanarak, siyasal düşünceler içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Ancak, ulus-devlet çağının büyük bir bölümünde, siyasal rejim olmaktan öte siyaset felsefesi içerisinde (Rousseau’nun görüşleri hariç) yer bulamayan cumhuriyetçi düşünce, XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren birey odaklı olarak geliştirilen ve küreselleşme kavramı dâhilinde gelişen liberal kuramla, “özgürlük” düşüncesinin nasıl sağlanabileceğine yönelik fikrî rekabete girmeye başlamıştır. Fakat özgürlük hususunda bireyin mi, yoksa toplumun mu öncelikli olacağına dair teorik belirsizliğini gideremeyen cumhuriyetçi düşünce, bir siyasal rejim içerisinde özgürlüğün yurttaşlara en fazla sağlanabilmesi için gerekli argümanların neler olabileceği noktasında evrensel olan ile yerel olana vurgu anlamında da demokrasi teorisiyle belli noktalarda çatışmaya başlamıştır. Nispeten yeni sayılabilecek bu tartışmalar, cumhuriyet ve cumhuriyetçi düşüncenin post-modern dönemde toplumlarla, devlet yöneticileri arasındaki popülaritesini de belirleyecektir. Bu durum cumhuriyetçi düşüncenin günümüzde siyaset felsefesi içinde tartışılan birçok teorik sorun karşısındaki yerinin sağlamlaştırılabilmesi adına önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Cumhuriyetçi Düşünce, Yurttaşlık, Özgürlük, Liberal Kuram.

1 Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, fikretcelik23@gmail.com

Abstract

As from the Roman period, the notions of Republic and Republicanism have been used in such a way to express a political regime and an ideological concept from time to time. Using the notion of public domination as the most important argument within the formations of nation-state during the XIX. and XX. centuries, the idea, which became popular again after the French Revolution during the modern period, gained a significant place among the political thoughts. However, the republicanism, which could not go beyond being a political regime and, (except from Rousseau's idea) find a place within the political philosophy in a great part of the nation-state era, started to get into an ideological rivalry directed at how to provide the thought of "freedom", together with liberal theory, which was developed individually and progressed within the phenomenon of globalism, as from the last quarter of the XX. century. But republicanism, which could not resolve its theoretical ambiguity of individual or social priority, started to coincide with the theory of democracy at some certain points, also in the meaning of emphasizing the universal and the local, at the point of what the arguments required for being able to provide the best freedom for citizens within a political regime would be. These arguments, which could be considered relatively new, will also determine the popularity of republic and republicanism among the societies and state governors during the post-modern period. This condition is important on behalf of stabilizing the significance of republicanism in the presence of many theoretical problems that are discussed within the political philosophy today.

Keywords: Republic, Republicanism, Citizenship, Freedom, Liberal Theory.

Giriş

Cumhuriyet kavramı, Roma Cumhuriyeti'nden günümüze kadar varlığını sürdürmüş olan bir kavramdır. Cumhuriyetçi düşünce, “yurttaşlardan her bir bireyin tam ve eşit şekilde katıldığı politik toplumun, nasıl kurulabileceğine ilişkin bir anlayış temelinde”, başta Batı dünyası olmak üzere dünyanın her tarafında, bir siyasi anlayış olarak dikkatleri çekmiş ve taraftar bulmuştur. Bu anlamda ele alınan cumhuriyet kavramı ve cumhuriyetçi düşünce, Türkiye de dâhil birçok ülkede sosyal ve siyasal yönlü birçok uygulamaya temel teşkil edebilecek düzeyde kendisini göstermiştir (Pettit, 1998: 11). Bunun yanında bir siyasal teori olarak ele alındığında ise Heywood tarafından (2012: 221-222), “sistemler” arasında yer verilen cumhuriyetçilik en temel olarak, “cumhuriyeti monarşiye tercih etmek” şeklinde nitelendirilse de “ahlâkî niyeti sivil erdeme duyulan inançta ifadesini bulan, kamu ruhu, onuru ve vatanperverlik” biçiminde tanımlanmıştır.

Tarihsel süreçte ise cumhuriyet kavramı, Roma'ya yurttaş olarak hizmet etmeyi bir görev bilen, vatan için her şeyini feda edebilen ve “plebler” olarak nitelendirilen özgür kölelerin, dönemin soyluları olan “particiler”le “eşit” olarak yaşama isteklerini ifade ettikleri bir rejim olarak ortaya çıkmıştır. Halka zulmeden son Roma Kralı'nın şehirden kovulmasına vurgu yaparak, tamamen monarşi karşıtlığı ile hukuka dayalı eşit insanların oluşturduğu Roma Cumhuriyeti'ne bağlılığı ifade eden cumhuriyetçi düşünce ise, görev ve ödevlerle donatılmış bir “yurttaş”ı işaret eden düşüncenin yansımasıdır. Roma yurttaşlığının ayrıcalıkları üzerinde duran Roma cumhuriyetçiliği, genel olarak vatani kutsayan ve ona hizmeti bir ödev sayan bir anlayıştır. Bu anlayışla ele alınan cumhuriyetçi düşünce, sadakat ve vatana bağlılığı ifade eden ve hâkimiyeti altına aldığı toplumlara da “özgürlük” vaat eden bir düşünce geleneği olarak, Roma'nın İmparatorluk dönemi de dâhil olmak üzere uzun yıllar hüküm sürmüştür (Havell, 1996; Sellers, 1998). Bu gelenek Fransız Devrimi sırasında o kadar kuvvetli vurgularla ortaya çıkmıştır ki, Fransız devrimciler, özgürlük adına yaptıkları tüm girişimlerini ve monarkın hükmetme yetkilerine karşı kendi meşruluklarının en önemli referans noktasını, kendilerinin Roma'nın ve Roma cumhuriyetçiliğinin “mirasçıları” olmalarına dayandırmışlardır (Arendt, 1998: 80).

Modern dönemde ise cumhuriyetçi düşünce, Fransız Devrimi öncesi ve sonrasında, özellikle Batı dünyasında yaşanan sosyal, siyasal, felsefi ve ekonomik temelli gelişmelerle tekrar ele alınmıştır. Modern dönemde gelişen Fransız tipi cumhuriyetçi akım, özellikle Fransız Devrimi esnasında ve ondan sonraki süreçte cumhuriyet rejimleri deneyimleri ışığında, halk egemenliği ile bireyin tüm baskıcı (idari olarak baştaki kral ve klasik olarak ise din kurumu) anlayışlara karşı bir “özgürlük” mücadelesi söylemiyle gelişmiştir. Bu süreçte ele alınan her türlü sosyal, siyasal ve ekonomik özgürlükçü düşünce, bireyin özgürleşmesini toplumun özgürleşmesine bağlayan, bu durumun da din ve tek adam hâkimiyetine dayalı otoritelerden kurtuluşu ile mümkün olacağı savıyla hareket eden cumhuriyetçi düşünce, toplumun kendi dışındaki etkenlerden kurtuluşunu elzem olarak görmüştür.

Bu anlamda değerlendirildiğinde klasik cumhuriyetçilik aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacak şekilde monarşik, aristokratik ve demokratik unsurları harmanlayan “karma hükümet” ile bağlantılı bir “hükümet şekli” olarak ele alınabilirken, özellikle Amerikan ve Fransız Devrimleri’yle birlikte cumhuriyetçilik, küçük topluluklara değil de tüm milletlere uygulanabilecek olan modern demokratik unsurların içinde uygulanabileceği bir düşünce geleneği haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri’nde gelişen versiyonunda “federalizm” ve “kuvvetler ayrılığı” prensipleri öne çıkarırken, Fransız versiyonunda ise “katı” demokratik değerler üzerinden ve “genel irade” anlayışı odaklı bir gelişim geçirerek günümüze ulaşmıştır (Heywood, 2012: 222).

Cumhuriyetçiliğin klasik cumhuriyetçilikten, modern cumhuriyetçiliğe geçirmiş olduğu süreci iyi bir şekilde ele alabilmek için John Milton (1608-1674), James Harrington (1611-1677) ve Algernon Sidney (1622-1683) gibi erken Aydınlanma dönemi düşünürleriyle, J. J. Rousseau (1712-1778), Thomas Paine’in (1737-1809), Thomas Jefferson (1743-1826) ile James Madison (1751-1836) gibi Aydınlanma düşünürlerinin oluşturduğu geleneğe dayalı bir şekilde cumhuriyetçi düşünürün “özgürlük” anlayışlarının bu süreçte incelenmesi elzemdir.

Cumhuriyetçi düşüncenin geçirdiği evrimin ideolojik anlayışının net olarak anlaşılabilmesi için “modern yurtseverlik” anlayışının antik mirasına yapılan büyük vurgunun anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu

vurgu o kadar güçlü olmuştur ki erken Aydınlanma ve Aydınlanma Çağı düşünürlerinden olan Harrington, Rousseau ve Paine'nin, Roma ve hatta Antik Yunan kaynaklarından cumhuriyetçiliği kutsal bir hale getiren dinsel ve siyasal temayı tüm içeriğiyle kullanmaktan çekinmemişlerdir. Bu durum Roma'da "özgürlük", "kamuya aitlik" ve "yurtseverlik" ile anılan cumhuriyet kavramının, modern çağda toplumlar ve düşünürler için kullanılmasını kolaylaştırmıştır. Bu da cumhuriyetin modern dönem için bir yönetim biçimi ve felsefesi olarak kullanılmasını kolaylaştıran en önemli etkenlerden biridir (Virolı, 1997).

Bu çalışmada, cumhuriyetçi düşünce içindeki özgürlük anlayışı, modern dönem çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu konuya ilişkin görüşlerin şekillendiği ve tartışmaların yoğunlaştığı dönem Aydınlanma Çağı'dır. Özellikle Aydınlanma öncesi XVII. yüzyıl ile Aydınlanma'nın fiili olarak yaşandığı kabul edilen XVIII. yüzyılda, Antik Çağ'a veya Orta Çağ'a ait olduğu ifade edilen siyaset felsefesinin birçok konusu tekrar tartışmaya açılmıştır. Bunlardan biri de XX. yüzyıl boyunca cumhuriyet rejimini betimleyen cumhuriyetçi düşüncedir. Bu bağlamda modern dönemde yurttaş odaklı gelişen, ancak farklı perspektiflerden olayı irdeleyen bireyci liberal düşünceler ile toplumcu kolektivist düşünceler arasındaki tartışmalar içerisinde, yurttaşın önce devlet, sonra gelenekler ve zaman zaman toplumsal olandan daha fazla özgürlüğünü kazanması adına tartışmalar yaşanmıştır. Bu dönemde önce İngiliz Devrimi, sonrasında Amerikan ve Fransız Devrimleri neticesinde ön plana çıkan en önemli düşüncelerden biri cumhuriyetçilik olmuştur. Ancak cumhuriyetçi düşüncenin bir rejimi tanımlama özelliğinin ağır basması ve genelde bir hükümet sistemi olmasına yapılan vurgu sebebiyle, yurttaşın özgürlüğü minvalinde liberal kuram ve diğer özgürlükle ilgili fikirlerin ele alındıkları tartışmalarda kolektivist yönlü tartışmalarla birlikte eleştiri konusu olmuştur.

Aydınlanma öncesi ve Aydınlanma boyunca özgürlük tartışmalarında ana düşünce kalıplarından birisi, cumhuriyetçi düşüncedir. Özellikle Fransız Devrimi sonrası Cumhuriyetçi düşünce, sanki salt Fransız menşeli bir düşünce kalıbı olarak ele alınarak, "ulus inşa süreci için gerekli", "kolektivist anlayışı güçlendiren" ve "devletin güçlü olmasını meşrulaştıran" bir anlayışın ürünü olarak değerlendirilmiş ve yurttaş özgürlüğünü sağlamaktan ziyade, yurttaşı kısıtlayıcı unsurlar arasında görülmüştür. Ancak modern dönem cumhuriyetçi

düşüncenin günümüzde tekrar ele alınması gereği üzerinde duran Audier bu görüşte değildir. Audier'e göre (2006: 127), dün de, bugün de liberal kurama alternatif oluşturabilmek adına cumhuriyetçi düşüncenin bazı sıkıntıları olduğunu dile getirmektedir. Bu iddiaları kabul etmekle birlikte ünlü Fransız yazar Touraine (2000: 359), bir ülkede demokrasinin iki yüzünü oluşturan “halk egemenliği” ile “insan hakları” kavramlarını ve yurttaş özgürlüğünün sağlanabilmesi adına en sağlam güvenceyi veren rejimlerin, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da kurulan cumhuriyetçi rejimler olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle cumhuriyetçi düşüncenin, ister bir rejim uygulanması olarak, ister bir düşünce geleneği olarak “yurttaş özgürlüğünün sağlanabilmesi” adına yapılan tartışmaların ana merkezine oturtulması gerçeğini kabul etmek gerekmektedir. Bu durum, özgürlük tartışmaları içerisinde biraz ihmal edilen cumhuriyetçi düşüncede “özgürlük” kavramının tekrar ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü “yurttaş özgürlüğünün” hayata geçirilmesine yönelik yapılan tartışmalarda, cumhuriyetçi düşünce içerisinde yer alan kavramların ne düzeyde yer aldığının belirlenmesi çalışmamızın konusu adına önemlidir.

Cumhuriyetçi düşüncenin modern dönem seyrinde, özgürlüğe ilişkin geliştirilen fikirlerin, siyaset felsefesi içinde değerlendirildiğinde anlamlı sonuçlara ulaşabileceği muhakkaktır. Bu nedenle/ nedenlerle çalışmada cumhuriyetçi düşüncede “özgürlük” anlayışının kapsadığı çerçeve, öncelikle tarihsel ve felsefi perspektifle modern dönem esas teşkil edecek şekilde ele alınacaktır. İlk bölümde, öncelikle cumhuriyetçi düşüncenin özgürlüğe ilişkin görüşlerinin ele alınabilmesi adına, ister bir rejim ve ister bir düşünce geleneği biçiminde olsun, kavramının kapsamı ve ele alınış şekli Aydınlanma Çağı temel alınarak bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu konuda özellikle Aydınlanma dönemine girişi temsil eden XVII. yüzyılda yaşayan cumhuriyetçi düşünürler Milton, Harrington ve Sidney ile Aydınlanma Çağı'nın önemli cumhuriyetçileri Rousseau, Paine, Jefferson ve Madison'un görüşleriyle “cumhuriyetçi özgürlük anlayışı” değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda siyaset felsefesi içerisinde, cumhuriyetçi düşünce bir tartışma alanı olarak, özgürlük ve liberal değerler çerçevesinde, “yurttaş”, “halk egemenliği”, “ortak iyi”, “erdemli toplum”, “doğal haklar”, “monarşi karşıtlığı”, “mülkiyet hakkı” ve “devletin işlevi” terimlerine yönelik geliştirilen fikirler, Aydınlanma Çağı'yla başlatılacak bir

süreç çerçevesinde teorik bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Cumhuriyetçi düşünce ve ona özgü olarak gelişen “özgürlük” düşüncesinin, günümüzdeki “çağdaş” siyaset felsefesinin ana konularından biri olarak tekrar ele alınması da ikinci başlığın altında geniş bir şekilde irdelenmeye çalışılacaktır. Özellikle cumhuriyetçi düşüncenin, bireyi ve toplumu daha özgür kılma adına geliştirmeye çalıştığı fikirler, başta Pettit, Held, Skinner, Pocock ve Audier olmak üzere, cumhuriyetçi gelenek çerçevesinde birçok eser veren çağdaş yazarların görüşleri üzerinden günümüzdeki kabul edilebilirliği tartışmaya açılacaktır. Bu tartışmalara paralel olarak cumhuriyetçi düşüncenin günümüzde tartışılan bir çok toplumsal ve siyasal teoriyle girdiği fikri mücadeleler de bu bağlamda irdelenecektir.

Çalışma, çağdaş siyasal düşünceler içerisindeki liberal kuram ile yoğunlaşan, özgürlük ve yurttaşlık temelli tartışmalar içerisinde kendisine bir yer arayan cumhuriyetçi düşüncenin, bu konulara ilişkin olarak ortaya koyabileceği siyasal çözümlerin bir değerlendirilmesiyle nihayetlenirilmeye çalışılacaktır.

XVII. Yüzyıl ile Aydınlanma Dönemi'nde Cumhuriyetçi Düşünce İçinde “Özgürlük” İdeali

Modern dönem adına cumhuriyetçi düşüncenin teorik olarak tartışılabilmesi için, Aydınlanma Çağı'ndan itibaren konuyu ele almak gerekmektedir. Hatta Rönesans dönemine kadar götürülebilecek olan modern dönem cumhuriyetçi düşüncenin “özgürlük” anlayışını değerlendirmek için tarihsel ve teorik temellendirilmelere gidilebilir, ancak Aydınlanma Çağı'nda yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin bu süreçte daha önemli olduğu görülmektedir. Siyaset felsefesi, Aydınlanma Çağı'na kadar devlet ve toplum hayatında çok önemli bir yer edinmemiş ve siyasal düşünceler toplumlar üzerinde hiç bu dönemdeki kadar etkili olamamıştır.

Bu süreçte tüm modern dönem düşünceleri ele alınırken olduğu gibi genelde gidilen ilk dönem erken aydınlanma döneminde İngiltere'dir. Anglosakson geleneğinin modern cumhuriyetçilik tartışmaları içerisinde de aşağıda incelenecek düşünürler üzerinden (kurucu bir yönü olması nedeniyle) temellendirilmesi mümkündür. Çünkü modern dönem cumhuriyetçiliğine yönelik tartışmalarda Anglosakson geleneğin incelenmesi, liberal teoriler, parlamentarizm tartışmaları ile temel insan haklarına yapılan vurguların bir arada

ele alınmasının ne kadar gerekli olduğunun görülebilmesi için önemlidir. Bu durum cumhuriyetçiliğin ideolojik olarak muhtaç olduğu altyapının liberal teorilerden beslenmesi adına önemli, fakat ileriki “özgürlük” tartışmalarına bir zemin hazırlanması içinde düşüncenin ne kadar “eklektik” bir gelenek olduğunun bir kanıtı olarak görülebilmesi için gereklidir.

Özgürlük kavramı geniş bir perspektifte ele alınınca da siyasal düşünceler içerisinde hem tarihsel, hem de teorik olarak farklı anlamlar altında, farklı değerlendirmelere konu edilen bir kavramdır. Özellikle cumhuriyetçi düşüncenin “özgürlük” ideali çerçevesinde gösterdiği gelişim, özgürlüğün siyaset teorisi içerisindeki dönüşümü ile değişiminin gözler önüne serilebilmesi açısından önemlidir. Özellikle bu dönemde siyaset felsefesinin birey ve toplumsal haklar mahiyetinde ön plana çıktığı Anglosakson kökenli düşünce geleneğinde, gelişen cumhuriyetçi özgürlük anlayışının irdelenmesinde fayda görülebilir. Anglosakson kökenli bu anlayışın, Aydınlanma’nın hemen öncesi gündeme gelen ve modern olarak nitelendirilen birçok sosyal, siyasal ve ekonomik değer oluşmasındaki katkısı tartışılmazdır. Cumhuriyetçi özgürlük anlayışının, yurttaş hakları ve toplumun yasal haklar boyutunda gelişmesinde, John Milton, James Harrington ve Algernon Sidney’in ürettikleri fikirler önemlidir. Bu düşünürler dönemin liberal düşünürleri içerisinde de yer almakla birlikte, sivil erdem in ön plana çıkması yurttaşların özgürlüklerinin korunması ve toplumun genelini ilgilendiren yasaların kabulü gibi konularda çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir.

Roma siyasal sistemine hayran bir Yunanlı olan Polybios tarafından Roma Cumhuriyeti’nin siyasal sistemi için dile getirilen, Cicero ve Machiavelli’nin cumhuriyet rejimlerini açıklamak için kullandıkları karma yönetim teorisi², İngiliz düşünürler tarafından belli

---

2 Polybios’un bu teorisine göre, Roma Cumhuriyeti hem monarşi, hem aristokrasi, hem de demokrasidir. Buna göre Polybios, Roma’nın konsüllere bir yetki alanı tanıdığını, senatoya ağırlık verdiğini ve çoğunluğun iktidarını da kabul ettiğini ve bu durumu da çıkartılan kanunlar ile yasal bir hale getirdiğini söylemiştir. Bu durumda sitenin dengede tutulacağını, istikrara kavuşabileceğini ve yozlaşmaya da engel bir durumu ifade edeceğini belirtmiştir (Polybios, 1998: 53). Bu üç gücün özellikleri, “icra gücü” veya “yargı gücü” gibi soyutlamalar olarak görünmemektedir. Karma yönetim, dönem itibarıyla cezalar ve yasaların uygulanmasında halka önemli görevler ve sorumluluklar yüklemiştir, ancak devletin idare edilmesi anlamında da halkın yeni bir rolünü ortaya çıkarmıştır. Halkın bu yeni rolü, konsüller ve senatonun, Roma Cumhuriyeti’nin siyasal ve hukuksal yapısının devamı adına

farklılıklarla tekrar dile getirilmiştir. Karma yönetim teorisi, zaman zaman “anayasal” yönetim anlayışını destekleyen bir kavram olarak görülse de tarihsel olarak Roma Cumhuriyeti’nin hükümet anlayışını betimlemek amacıyla kullanılmakta ve toplumun tüm unsurlarının bir şekilde temsiline dayanan “istikrarlı” bir devlet anlayışını anlatmaktadır. Bu teori üzerinden fikirlerini ifade eden İngiliz düşünürler, toplumu oluşturan tüm unsurları, bir sistem içinde siyasal ve ekonomik yönden tatmin edebilen somut görüşleri sebebiyle “Atlantik cumhuriyetçi düşünce”³ye önemli bir miras bırakmışlardır (Sabine, 1969; Audier, 2006).

İngiltere özelinde Aydınlanma Çağı başlarken, cumhuriyetçiliği genel olarak toplumun “özgür” olması anlamında ele alan bu düşünürlerin fikirlerini incelemekte fayda görülebilir. Bunlardan ilki Milton’dur. İngiliz Commonwealth Dönemi’nin bürokratlarından biri olan Milton’un cumhuriyetçi düşünceye katkısı, cumhuriyetçi düşüncenin doğal hak ve adaletin soyut temeli üzerine inşa edilmiş ahlaki görüşlerini açıklığa kavuşturmuş olmasıdır. Milton’un yaşadığı çağda önemli bir kişilik olarak ele alınmasının sebebi, İngiltere’deki Commonwealth dönemini hazırlayan ve “Milton’un Broşürleri” olarak adlandırılan yazılarıdır. Bu yazılar kendisinden önceki siyasal düşüncelere ilişkin fikirleri edebi bir üslup ile işlemesi ve halkı coşturacak tarzda ifadelere yer vermesi olarak nitelendirilmektedir. Milton esas anlamda döneminin liberal düşüncesinin doğru ve yanlış anlayışları içerisinde, doğrunun yanlışa egemen olacağı düşüncesini

---

dikkatli hareket etmelerinde önemli olmuştur. Bu durum, ülkede istikrarı ve üç güç arasında birbirini denetleyen bir mekanizmayı da kendiliğinden oluşturmuştur (Coats, 1994: 21). Polybios, bu dengede din ile gelenek ve göreneklerin önemli bir yeri olduğunu da ifade etmiştir. Ayrıca Polybios bu sistemde rekabet, yozlaşma ile aşırı disiplinli bir yapının oluşmamasının, bunun yanı sıra birlik ve beraberlik fikirlerinin dine, gelenek ve göreneklere göre sağlanmasının da önemli olduğunu belirtmektedir (Polybios, 1998: 49). Polybios, Roma’nın idari ve siyasi mükemmelliğini birçok ögenin birbiriyle oluşturduğu uyuma dayandırmıştır. Bir çok yazar Polybios’un bu tutumunu “pragmatik” düşünmesine bağlamaktadır. Polybios yapmış olduğu bu tahlille, Roma’nın “başarısını” kendi adına ispatlayarak teorisini güçlendirmeye çalışmıştır (Audier, 2006: 19).

3 Bu tanımlama, Anglosakson geleneği içerisinde gelişen cumhuriyetçi düşüncelerin, özellikle Kıta Avrupa’sı geleneği içinde gelişen cumhuriyetçi anlayıştan farkını ortaya koymak adına, XX. yüzyılın son çeyreğinde cumhuriyetçi düşüncenin siyaset felsefesi içerisinde bir düşünce geleneği olarak tekrar ele alınmasında önemli bir yeri olan J. G. A. Pocock’un 1975 yılında yayınlanan, *The Machiavellian Moment ‘Florantine Political Thought And The Atlantic Republican Tradition’* (Princeton And London: Princeton University Pres) adlı eserinde yer almaktadır.

dile getirmeye çalışmıştır. Milton'un monarşi karşıtlığı üzerinden halkın bazı siyasal haklarına vurgu yaparak, halk egemenliğinin gerekliliği üzerine ürettiği fikirleriyle cumhuriyetçi düşünceye bazı katkıları olduğu ifade edilmektedir. Monarşi idaresine karşıtlığı radikal düzeyde olan ve bunu çalışmalarında sürekli ifade eden Milton, döneminin kralı Charles'in idam edilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Milton'un halkın bazı siyasal hak ve taleplerinin, ülke üzerindeki egemeni belirleyebilmesi gerekliliğine ilişkin görüşlerinden dolayı, cumhuriyetçi düşüncede yer alan "özgürlük" düşüncesinin modern dönemde ele alınması yönünde katkıları olduğu görülmektedir (Sabine, 1969: 192-193).

Milton'la aynı dönemde yaşayan önemli cumhuriyetçi düşünürlerden biri de Harrington'dur.⁴ Bir tarih felsefecisi ve "hümanist" olarak nitelendirilen Harrington, kendisinden sonraki düşünürleri, toplumun bir bütün olarak gelişmesi ve bu bağlamda oluşacak olan yeni siyasal topluluğun kurulmasının, ekonomik değerler çerçevesinde temellendirilmesinin önemini dile getirmesiyle etkilemiştir. Bu konuda 1656 yılında yazdığı "The Commonwealth of Oceana" adlı eseri döneminin en önemli cumhuriyetçi düşünce çalışmalarından biridir. Harrington burada özgür bir toplum oluşumunda "erdem" kavramının önemi ve buna bağlı olarak gelişmesi gereken devlet yönetimine "katılımın" gerekliliği üzerinde durmuştur. Modern dönem cumhuriyetçiliği adına Harrington'un görüşlerini önemli yapan durum ise, yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı gibi ekonomik faktörler üzerinde toplumun hak sahibi olabilmesidir. Bu bağlamda Harrington mülkiyet dağılımının, iktidar dağılımı adına en önemli belirleyici faktör olduğunu ifade etmiştir. Düşünüğe göre, yurttaşlar eğer özgür olmak istiyorlarsa bağımsızlıklarının yegâne temeli olarak, topraklarının bağımsız

4 Harrington, cumhuriyetçi düşüncenin Aydınlanma çağında tekrar ele alınmasında "teorik" olarak ciddi bir düşünürdür. "Halk hükümeti" kurma düşüncesini yaşadığı XVII. yüzyıl adına önemli bir siyasal ve sosyal özgürlük olarak görerek ele alan Harrington, siyasal hakların sadece mülkiyet haklarına sahip yurttaşlara sağlanmasının toplumsal istikrar için "sorunlar" taşıdığını savunmuştur. Görüşlerinde yazılı anayasa ve kurucu meclis gibi fikirleri zımnen de olsa dile getirebilecek kadar ileri görüşlü olduğu ifade edilen Harrington, kurulacağına inandığı özgür cumhuriyet rejiminin, liberal hükümete özgü yöntemlerle idare edilmesi gerektiği inancındadır. Harrington'un ulaştığı bu görüşlerinde zamanının yükselen sınıfı olarak görülen "orta sınıf"ın sözcülüğünü yapmış olduğu kabul edilmektedir ve ileri sürdüğü fikirlerin dönemindeki en somut toplumsal teorilerden olduğu görülmüştür (Sabine, 1969: 187, 189-191).

olması ve maddeten de onun sahibi olmaları gerekmektedir. Düşünür için özellikle monarşik ve mülkiyet erkinin üzerinde oluşturulabilecek yeni bir anayasal düzen, toplumda var olan “oligarşik” eğilimlerin denetlenebilmesi adına önemli bir işlevi yerine getirecektir. Harrington’un bu görüşleriyle kendisinden sonraki bir çok İngiliz düşünürü etkilediği ve hatta “karma yönetim” fikrinden doğduğu kabul edilen klasik İngiliz anayasasının belli yönlerden bozulmasına neden olduğu ifade edilmektedir (Miller vd., 1994: 330-331; Deleule, 2003: 408; Spitz, 2003: 1003).

Harrington’dan sonra yine toplumsal özgürlüğün, siyasal hakların kazanılmasıyla mümkün olması gerektiğini savunan gelenek içerisinde yetişmiş olan bir diğer düşünür de Sidney’dir. Sidney’in fikirleri, cumhuriyetçi düşüncenin modern dönemdeki özgürlük nosyonunun şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bazı tarihçiler, İngiltere’deki Restorasyon döneminden sonra Harrington’un etkilerinin azaldığını ve görüşlerinin liberal tartışmalar içerisinde yerini kaybettiğini öne sürmektedir. Bu dönemde Sidney, İngiltere’deki kralcılara karşı liberal hakları tekrar dile getirmiştir. Özgürlük içinde halka yapılan vurgunun derinleştirilmesi amacıyla yazdığı “Discourses Concerning Government (1698)” eseriyle de liberal düşüncenin en önemli temsilcisi Locke ile birlikte XVIII. yüzyıl İngiltere’sinde özgürlük düşüncesinin tartışılabilir kılınmasında ön plana çıkmıştır. Kralın halkın temsilcileri vasıtasıyla güçlerini paylaşması gereğini öne süren Sydney’in bu çalışmadaki halkçı görüşleri ve yazıları, kralcılar tarafından aleyhine kullanılmış ve sonuçta düşünür idam edilmiştir (Sabine, 1969: 197).

Sidney, eserinde gerçekten de mutlak monarşiye karşı döneminin en büyük eleştirilerini yöneltmiştir. Fikirlerini özellikle Locke’un özgürlük görüşleri üstüne inşa eden Sidney, iktidarın halkın onayına dayanmasına ve bu iktidarın halkın “ortak çıkarını” hedeflemesi gerektiğine inanmıştır. Bu bağlamda özgürlüğü bireysel anlamdan ziyade, toplumsal anlamda ele alması da onu Locke’dan ayıran özelliklerin başında gelmektedir. Bu anlayış çerçevesinde ele alındığında Sidney, cumhuriyetçiliği yeniden tanımlama uğraşı içerisine girdiğinden birçok cumhuriyetçi düşünürden ayrı olarak değerlendirilmektedir. Harrington’un cumhuriyetçi anlayışı, ekonomik bir argüman üzerinden ve Locke gibi “mülkiyet” konusunun güvence altına alınması gereken bir hak olarak ele alınırken, Sidney’in görüşlerinin ana noktası “siyasal yaşamın etkinliği”dir.

Sidney bu anlayışının işlerlik kazanabilmesi için Machiavelli'ye yaklaşan bir şekilde, çatışmanın ve savaşların uluslar adına faydalı olabileceği görüşünü benimsemiştir. Bu bağlamda iç çatışmaların ve dış ülkelerle yapılan savaşların, bir ülkeyi daima güçlü kılaceğine inanmıştır. Bu konuda tarihsel olarak Floransa Cumhuriyeti ile Atina şehir devlet deneyimlerini örnek veren Sidney, bu devletlerinin yüzyıllarca ayakta kalmalarının sebeplerini inceleyerek, istikrarlı ve özgürlükçü bir cumhuriyete ilişkin düşüncelerini temellendirmeye çalışmıştır (Audier, 2006: 36-37).

Aydınlanma Çağı'na girilirken, genel olarak bu şahsiyetlerin görüşlerinden Britanya adası özelinde olsa da, cumhuriyetçi anlayış çerçevesinde yurttaşın tekrar ön plana çıkartılmasıyla özgürlük kavramının, somut şekilde tanımlanmasına katkı sağlayan “liberal yurttaş hakları” kavramının da önem kazanmaya başladığı görülmüştür. Bu dönemde, Rönesans döneminde olduğu gibi, Antik Roma'da anlam kazanan “yurttaş cumhuriyetçiliği” görüşü, bir özgürlük ideali olarak tekrar gündeme gelmiştir. Ancak özgürlüğe yapılan atfın düzeyi ve kazandığı anlamın yönünde tartışmaların şekil değiştirdiği muhakkaktır. XVII. yüzyılın ortalarından itibaren önemi artan “mülkiyet” konusu, yine başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupa devletinde, iktidar ilişkileri de dâhil, birçok siyasi tartışmanın odağına oturmuştur. Bu konu iki şekilde gündemi meşgul etmiştir. İlki “klasik mülkiyet hakkı” tartışmalarından oluşan özgürlük anlayışına ilişkin görüşlerdir. İkincisi ise “kapsamlı oy hakkına” ilişkin olarak ortaya çıkan “mülkiyetin yeri” konusundaki görüşlerdir. Ancak daha önce de dile getirilen klasik mülkiyet anlayışında, toprak zenginliği ön plana çıkarılmış, yurttaşlığın sadece bu lükse sahip olanlarca kullanılmasının yerinde olup olmadığı tartışma konusu yapılmıştır. Ancak XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde, bu konuya ilişkin somut gelişmelerin olduğu görülmüştür. Ekonomik nedenler ön planda tutularak açıklanmaya çalışılan ve liberal kuram içerisinde önemli bir yere sahip olan mülkiyet hakkına ilişkin tartışmalar, Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin önemli sebeplerinden biridir (Heater, 2007). Ayrıca yine klasik mülkiyet hakkının kapsamına karşı, bir de ülkenin genel problemlerini ilgilendiren işlere ilişkin kapsamlı oy hakkı da, XVIII. yüzyıla girilirken yurttaşın tanımıyla birlikte gündeme gelmiş önemli konulardan biridir. Bu durum toplum içindeki yurttaş kavramının cumhuriyetçi bir anayasal düşünce

içerisinde, “özgürlük” düşüncesinin karşılığının nasıl belirleneceğine ilişkin tartışmaların alevlenmesinde yeni ve yeni olduğu kadar da klasik anlayışı zorlayacak bir düşünce olarak ortaya çıkmıştır (Pettit, 1998: 176). Bu görüşlerin ele alınmasında yukarıda ele alınan düşünürlerin önemli bir etkisi olduğu gibi devletlerin sosyal, siyasal ve ekonomik anlamdaki dönüşümlerin önemli olduğu da bir gerçektir. Bu düşünürlerin tartışmalara katkısının, monarşi karşıtlığı üzerinden, toplumsal özgürlüğün iktidar içindeki konumunun ifade edilmesine olan katkılarıdır.

Aydınlanmayla birlikte İngiltere’de monarşi karşıtlığı ve toplumsal özgürlük anlamında tartışma alanı bulan cumhuriyetçi görüşlerin, daha sonra tartışıldığı yer Kıta Avrupa’sı ve bu coğrafyada da Fransa olmuştur. Bu bağlamda genel olarak ön plana çıkartılan düşünür Rousseau (1712-1778)’dur.⁵ Ancak Rousseau’nun fikirleri ve özellikle de özgürlük üzerine sarf ettiği fikirleri, ister olumlu ister olumsuz minvalde olsun günümüze kadar “demokrasi” düşüncesi içinde büyük tartışmaların ana konusu olmuştur. Rousseau’nun görüşleri siyaset felsefesinin birçok alanında halen bilinmektedir ve tartışılmaktadır.

Modern dönem içinde somut olarak ele alınabilecek olan cumhuriyetçi düşüncenin siyasal ve felsefi temelleri, Fransız Devrimi’nin felsefesini de etkilediği kabul edilen özne, Rousseau’nun “eşitlik içinde özgürlük” düşüncesidir. Rousseau’da ele alınan eşitlik anlayışında, başkalarına olan “şahsi” bağımlılıkları ortadan kaldırabilmek,

---

⁵ Fransız Devrimi’nin fikir babalarından biri olarak görülen Rousseau, devlet, cumhuriyet ve halk egemenliğine ilişkin düşünceleriyle hâlâ tartışılan bir düşünürdür. Küçük yaşta din değiştirmesi ve Katolikliği kabul etmesinden sonra aldığı din eğitimi onundine ve otoriteye karşı olan düşünceleri üzerinde etkili olmuştur. Birçok yazar, Rousseau’nun küçük yaşta almış olduğu din eğitiminin, eğitim konusu üzerinde çok önemle durmasına neden olduğunu ve bir toplumun gelişmesi, değişmesi ile ilerlemesi üzerindeki etkileri konusundaki fikirlerinin gelişmesinde önemli olduğunu düşünmektedir. Yaşadığı dönemde Fransa’nın önemli düşünür ve devlet adamlarıyla bir arada olma ve fikirlerini onlarla tartışma fırsatı bulan düşünür, 1758 yılında da önemli eserlerinden biri olarak adlandırılan “Politik Ekonomi Üzerine Söylem” adlı çalışmasını yayınlamıştır. Rousseau’nun bu çalışmasının, tüm siyaset felsefesinin ana düşüncesi olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmasından sonra onun meşhur eden “Toplum Sözleşmesi”ni yazan düşünür, egemenlik ve çoğunluğun iktidarı görüşlerini dile getirdiği bu çalışmasıyla “halk egemenliği” kavramını geliştirmiş ve “Kıta Avrupa’sı cumhuriyetçi geleneğinin gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Rousseau’nun bu görüşlerinin çağının liberal dönüşümü ile özgürlük düşünceleriyle geliştirmeye yönelik bazı düşünceler olsa da bu anlamdaki görüşlerinin “genel irade” adı altındaki tartışmaların önemli bir bölümünü oluşturduğu görülmüştür (Copleston, 2004: 81-84, 112-113; Iain Hampsher-Monk, 2004: 230-236; Strauss, 2000: 92-93).

bireyin “özgürleşmesi” için en önemli argüman olarak görülmüştür. Bu da eşit yurttaşlardan oluşan bir toplumun devamını sağlayan “özgürlük” anlayışının gelişmesini sağlayacaktır. Böylece “genel irade”nin bir unsuru olduğuna inanan birey, toplumsal bütünleşme için var gücüyle çalışacaktır. Rousseau’ya göre bu şekilde toplum, bir “bütün” oluşturmayı başaracaktır. Bu bütünün parçası olduğu inancına dayanan düşünce, özgür olmanın yegâne sebebidir. Taylor’a göre, bu anlayış minvalinde Rousseau’nun çizdiği çerçeve, modern dönem “cumhuriyet modeli”nin önemli bir ayağını oluşturmuş ve günümüze kadar cumhuriyetçi gelenek bu anlayıştan beslenmeyi hiç bir zaman ihmal etmemiştir (2005: 56-62). Çünkü Rousseau’nun Fransız cumhuriyetçiliği üzerinde “genel irade” anlayışının etkin olmasında büyük bir rolü vardır. Rousseau, birey ve toplum arasındaki uyumsuzluğun üzerinde durmuş ve toplumu oluşturan bireyin haklarına büyük bir önem vermiştir. Bu anlamda erdem anlayışını gündeme getiren Rousseau, “doğal insan” yerine “erdemli yurttaş”ın yeğlenmesi gerektiğini ifade ederek (Strauss, 2011: 298-299; 301), modern dönem cumhuriyetçiliğinin temellerinin klasik (antik) cumhuriyetçi düşüncelerde aranması gerektiğine dair inancı pekiştirmiştir.

Kıta Avrupa’sı içerisinde gelişen cumhuriyetçi özgürlük düşüncesi çerçevesinde Rousseau’dan sonra Thomas Paine’in görüşleri, bu bağlamda daha az işlenmiş olsa da incelenmeye değer görülmektedir.⁶ İngiliz olmasına karşın Anglosakson geleneğin bir temsilcisi olarak görülmeyen ve fikirlerini Fransız geleneği içerisinde geliştirmekle birlikte, idealize ettiği görüşlerinin mücadelesini Amerika’da veren Thomas Paine, cumhuriyetçi düşüncenin Aydınlanma dönemindeki önemli savunucularından biridir. Paine, 1776 yılında yazmış olduğu “Sağduyu” isimli kitabında cumhuriyetçi düşüncenin, pratik olarak ele alınması konusunda önemli katkılarda bulunmuştur. Cumhuriyetçi düşünceye yönelik görüşler çerçevesinde Thomas Paine, bu anlayışın “özgürlüğü sağlayan bir hükümet şekli”

6 Amerika’ya gittiği sıralarda oluşan sosyal ve siyasal iklimden etkilenerek, cumhuriyetçi düşüncenin savunuculuğuna girişen Paine, 1776 yılında yazdığı ve birçok kimse tarafından da Amerika’nın bağımsızlığını sağlayan bir manifesto olarak algılanan “Common Sense (Sağduyu)” adlı eserini vermiş ve eser Amerika’da ve Avrupa’da büyük ses getirmiştir. Paine, bu dönemde bazı devlet görevlerinde de bulunmuştur. 1787 yılında Amerika’dan ayrılan Paine, bundan sonraki on beş yılını önce İngiltere, sonra Fransa’da geçirmiştir. Fransa’da devrim sonrası konvansiyon üyeliğine seçilen Paine, burada yaşamış olduğu anlaşmazlıklardan ötürü hapis cezası almıştır (Paine, 2005).

betimlediğini ifade ederek açıklamaya çalışmıştır. Buna göre cumhuriyetçi hükümet, kolektif olduğu kadar bireysel çıkarı da gözeten ve kamunun yararı için kurulmuş bir hükümettir. Ayrıca Paine'e göre cumhuriyetçi hükümet, herhangi bir özel biçimle zorunlu olarak ilişkilendirilmemektedir. Bu sistem, daimi surette halkın kendisini desteklemesini sağlayacak amacı, en iyi gözetildiği düşünülen temsili bir sistemdir (Pettit, 1998: 53).

Paine, cumhuriyetçi düşünce üzerine birçok düşüncenin senteziyle oluşturarak karma bir düşünce sistematığı ileri süren düşünürlerin aksine, salt monarşi karşıtı olmasıyla ön plana çıkmaktadır. Paine, cumhuriyetçi düşünce içerisinde monarşi karşıtlığını pekiştirebilmek için büyük gayret sarf etmiş ve bu bağlamda yaşadığı dönemin krallarının şahsiyetlerine yönelik eleştirilerde de bulunarak, öne sürdüğü fikirlerini güçlendirmekten çekinmemiştir (Hammond vd. 2007: 269).

Paine, toplumda insanların zengin ve fakir olarak iki kategoriye ayrıldığı gibi, krallar ve tebaalar olarak da ayrılabilirliğini düşünmüştür. Ancak bu şekilde yapılan ayrımların doğal olmayacağına inanan Paine (2005: 27), böyle ayrımların meşru olarak kabul edilebileceğine yönelik hiçbir tabii ve dini sebep de görmemiştir. Ayrıca Paine (2005: 28), dünyanın hangi döneminin monarşisi olursa olsun, monarşiyi meşru görmemiştir. Monarşiyi, putperest inancın bir yansıması olarak, toplumların başına gelmiş bir bela olarak değerlendirmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Paine'in görüşleri ve ona bağlı olarak ele alınabilecek olan cumhuriyetçi özgürlük anlayışının, tamamen monarşi karşıtlığını içerdiği görülmektedir. Monarşi içerisinde ele alınan ve idarece “ (...) yapılan fiillerde respública'nın değil, gücü elinde tutan (...)” kralın amaç olduğunu düşünen Paine, bundan dolayı monarşik bir devlet yapılanmasına her koşulda karşı olduğunu belirtmiştir (Pettit, 1998: 264). Bu görüş, Paine'in cumhuriyetçi düşünce olarak nitelendirdiği yurttaşların özgürlüğü adına öne sürdüğü tüm düşüncelerini de etkilemiştir. Ancak katı olarak görülebilecek Paine'in bazı görüşlerinin ise, Aydınlanmacı liberal düşünürlerin görüşleriyle paralellik gösterdiği de bilinmektedir.

Paine, özellikle Locke'nin üzerinde durduğu ve insan özgürlüğünün bazı evrensel değerlere dayanması gerektiği inancının bir yansıması olarak, ele alınan “dünya yurttaşlığı” teriminden etkilenmiş ve bunu

kendisini tanımlarken de kullanmıştır. Bu durum, Paine'in bir İngiliz olarak Amerika ile Fransa'nın siyasal meseleleriyle ilgilenmesinin, Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin dünyaya yaymaya çalıştığı "tüm ülkelerdeki insanlar kardeştir (...) eşittir (...) farklı insanlar aynı devletin yurttaşlarıymış gibi bir değerine yeteneklerine göre yardım etmelidir" düsturuyla açıklanmaya çalışılmıştır (Heater, 2007: 159).

Paine'in bu görüşleri, cumhuriyetçi düşüncenin bir özgürlük düşüncesi olarak görülebilmesi adına, Aydınlanma ile birlikte kazandığı yeni "evrensel", "doğal hukuka uygun" ve "liberal" anlayışının bir neticesi olarak değerlendirilebilir. Paine'in çerçevesi çizilen bu görüşlerinin en önemli özelliği, yönetim ile "doğal haklar" arasındaki ilişkiye açıklık getirmesi olarak nitelendirilmiştir. Buradan "sivil haklar" anlayışına giden Paine, bu hakları kısaca, insanların bireysel olarak güçlü olsa da/olmasa da tüm durumlarda özgürlüğünü kullanabilmesi olarak nitelendirmiştir. Yönetim buna ilişkin koşulları sağlamalıdır. Çünkü bu hakların yönetime sadece "toplumun ortak birikimi için emanet edilmiş (...) hak(lar)" olduğunu ifade eden Paine, böylece sivil gücün kendine özgü kökenlerini oluşturan temeli de topluma dayandırmıştır (Hampsher-Monk, 2004: 336-337).

Paine, bu görüşlerinin yanı sıra toplumun yönetimi olarak gördüğü cumhuriyet idaresinin, niçin faydalı olduğu üzerine de bazı fikirler öne sürmüştür. Paine'e göre herhangi bir iktidar sahibi, idaresini cumhuriyete ne kadar yaklaştırırlarsa o ölçüde başarılı olur. Bu, cumhuriyetçi bir idarede avamın etkisinin güçlü olmasıyla veya idare edenlerce bu grubun güçlü olduğunun belli edilmesiyle mümkündür. Bu durum, avam ile iktidarı elinde tutanların güçlerini paylaşabilmeleri esnasında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu durum, anayasal bir zorunluluk olarak da sağlandığı takdirde, yani cumhuriyetçi ilkeler teyit edildiği zaman, idare edenlerin işleri daha da kolaylaşmış olur. Ancak Paine, bu durumun aksini de tasavvur etmeye çalışmıştır.

Özgürlükçü cumhuriyetçi vasıflar gerilediği, yani kölelik düzeni tekrar onun yerini almaya başladığı an, toplumda bir huzursuzluk meydana gelir. Yönetenler bu duruma sebep oldukları için, kendilerini güvende hissedemezler. Böylece ülkede kaos olur, fakirlik artar ve idare edenlerin işi zorlaşır, istikrar imkansızlaşır

(2005: 41-42). Bu görüşlerini, yaşadığı dönem İngiltere idarecileri için sarf ettiğini yazılarında örnekler vererek belirten Paine, tüm ulusların pratik anlamda cumhuriyet ile yönetilmesini vaaz edecek kadar idealist bir düşünür olarak görülmektedir.

Yaşadığı çağ adına düşünürlüğünden ziyade bir devrimci ve radikal olarak görülen Paine'nin görüşleri, uzlaşmacı olmadığı veya birbirleriyle zaman zaman çeliştiği de ileri sürülerek sık sık tartışılmıştır. Çünkü Paine, radikal görüşlerine, monarşiden nefretine ve özgürlüğün yegâne sürdürülebilir yönetim biçimi olarak gördüğü cumhuriyetçi düşüncelerine rağmen, Fransa'da kralın idamını isteyen Jakobenlere⁷ karşı mücadele etmekten çekinmemiştir. Bu davranışında kendine özgün insan hakları görüşlerinin önemli olduğu düşünülebilecek olan Paine, 1796 yılında bu görüşlerini genel olarak savunduğu "Tarımsal Adalet" isimli eserini kaleme almıştır. Bu çalışmasında Sanayi Devrimi sonrası yaşanan bazı insan trajedilerine yer veren yazar, Aydınlanma dönemi adına ilk "refah devleti" tasarımlarını çizmiştir. Bu devlet görüşü ile iktidarın halka olan sorumlulukları üzerinde duran Paine'in ortaya koymuş olduğu yöneten yönetilen ilişkilerini irdelediği ve toplumsal özgürlüğün asgari şartlarını belirlediği fikirleriyle de modern cumhuriyetçi düşünceleri, belli yönlerden etkilediği muhakkaktır (Miller vd. 1995: 195).

Aydınlanma adına bazı liberal değerler üzerinden, kolektif bir özgürlük anlayışı çerçevesinde yeni bir cumhuriyetçi düşünce nosyonunun yukarıdaki düşünürler ve düşünceler bağlamında modern döneme teorik bir altyapı sağlamış olmasına rağmen, düşüncenin pratik gelişimi Fransız Devrimi sürecidir. Bu nedenle cumhuriyetçi geleneğe bağlı olarak gelişen özgürlük anlayışının Kıta Avrupa'sı bazındaki gelişimi de, genel itibarıyla Fransız Devrimi arifesinde gelişen Aydınlanma dönemindeki siyasal ve toplumsal gelişmeler ile nispeten krala olan yoğun eleştirilerle şekillendiği söylenebilir. Ancak Fransa'da yaşanan bu süreçte, İngiliz kökenli olan bir başka olayın etkisi yadsınamaz. Amerika'da İngilizlere karşı verilen Amerikan

---

7 1793 ile 1794 yıllarında Fransa'da Robespierre'in liderliğini yaptığı ve devrim sonrası kral ile kral yanlılarının yok edilmesine yönelik kanlı eylemlerin, idamların ve sürgüne göndermelerin yapılmasına neden olan devrimci gruba verilen addır. Yaygın kullanım biçimiyle insan isteklerinin ve özgürlüklerinin insanların bu isteklerini gerçekleştirmek adına hareket eden bir grup tarafından yapıldığına ilişkin küçük, seçkin bir grubun temsil noktasında kendilerini yetkili saymalarını ifade etmektedir (Miller, 1994: 426).

Özgürlük Savaşı'nın ve bu savaş neticesinde kurulan yeni devletteki kurucu ekibin özgün sayılabilecek yeni cumhuriyetçi düzeni, Fransa'da gelişen cumhuriyetçi düşünce üzerinde cesaret verici etkilerde bulunmuştur.

Aydınlanma Çağı'yla birlikte Anglosakson kültürünün egemenliği altında sosyal, siyasal ve ekonomik olarak filizlenmeye başlayan Amerikan düşünce geleneği, cumhuriyetçi düşüncenin pratik olarak uygulanabilirliği anlamında belli yönleriyle ön plana çıkmıştır. Amerikan Bağımsızlık Savaşı daha sürerken, yeni devlet yönetiminin cumhuriyet olması yönünde pek çok Amerikalı anlaşılmıştır. Bu yeni düzende ne bir kral, ne de bir aileden süre gelen aristokrasinin bulunmaması istenmiş ve en azından yönetimin günün koşulları nispetinde "halkçı" olarak nitelendirilen cumhuriyetçi bir anlayışla şekillenmesi üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Bu anlayış, anayasada tartışmasız olarak yer almış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucu felsefesinin ana nüvesini oluşturmuştur (Hampsher-Monk, 2004: 259). Cumhuriyetçi özgürlük anlayışının Amerika'da bu şekilde özümşenerek dile getirilmesinde önemli yeri olan Thomas Jefferson ile James Madison'ın fikirleri incelenmeye değer görülmektedir. Thomas Jefferson, özgürlüklerin korunması adına Amerika ile dünya tarihi için önemli metinler olan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, Din Özgürlüğü İçin Virginia Yasası gibi önemli metinleri kaleme almıştır. Bir devrimci olarak bilinmesine rağmen, Amerikan bağımsızlığının felsefi temellerini atması, federasyon şeklinde ülkenin kurulmasının gerekliliği üzerinde durması ve anti-federalist düşüncelere karşı yeni cumhuriyetçi federalist görüşlerin temellendirilmesine olan katkısı Jefferson'un önemli özellikleridir. Amerika özelinde dini inançların temsili problemini çözmek için bir siyasal kuram oluşturma çabası içinde olan Jefferson, Amerika'daki yerleşik Anglikan Kilisesi'nin tek dini kurum olma durumuna karşı büyük bir mücadele vermiş, en azından Hıristiyanlık içerisindeki farklılıkların kabul edilmesine yönelik "din özgürlüğüne" ilişkin manifestolar niteliğindeki çalışmalarıyla büyük ses getirmiştir. Bu bağlamda Amerikan cumhuriyetçi düşüncesi, "çoğulcu" bir toplum tasavvuruyla ortaya çıkmıştır. Jefferson'un, Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluş felsefesinin bir özeti olarak kabul edilen "Federalist"e katkıları, yazılarıyla olmasa da felsefesine olan etkileriyle derin olmuştur (Miller vd., 1994: 426-427).

Jefferson'dan sonra Amerikan bağımsızlık vurgusunu çok iyi yapmasıyla dikkat çeken Madison da, "liberal din yasası"nın çıkmasındaki katkısıyla ve cumhuriyetçi düşüncenin bir çoğulcu yönetim olduğu iddialarıyla siyaset felsefesine bir çok argüman kazandırmıştır. Yine "Federalist" derlemelerinin önemli bir kısmının Madison'un fikirleriyle şekillendiği kabul edilmektedir. Amerikan cumhuriyetçi düşüncesini, o güne kadar ki en iyi halk egemenliği kuramı olduğunu savunan Madison, çoğunluğun bazı hatalı ve telafi edilemez davranışlarının panzehiri olarak "çoğullaştırma" tezini öne sürer. Bu bağlamda toplumdaki her çıkar grubunun isteklerinin çakıştığı kamusal alan içerisinde, kimsenin birbirine üstünlük sağlayamayacağını iddia etmiştir. Madison, öne sürdüğü özgürlükçü düşüncelerle o güne kadar sağlanmamış olduğuna inandığı "toplumsal istikrarın", ancak cumhuriyetçi rejimlerle hayat bulabileceğini ifade etmiştir (Hammond vd., 2007: 370-372; Miller vd., 1995: 90-92; Pettit, 1998: 141). Çünkü Aydınlanma'yla yeniden ele alınan bireysel ve toplumsal özgürlük anlayışlarıyla birlikte teorik bir gelişim süreci geçiren cumhuriyetçi düşünce, yurttaşlık düşüncesini "pratik" bir çerçevede dile getir(ebil)miştir. Bu anlayış halk egemenliği içerisinde haklarla bezeli yurttaşı ele alırken onu, bu haklarını kullanabilmesi ve koruyabilmesi için "görev" bilinciyle ele alınan bir birey haline de getirmiştir. Bu, teorik ve retorik olarak güçlü bir halk anlayışını doğursa da, topluluğun içinde ele alınması zorunlu bir birey anlayışının cumhuriyetçiliğe mal edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu da modern dönemde, bireyler arasında sözleşme temelli bir toplumsal bağın yerine, paylaşmaya dayanan bir "ortaklık" anlayışını yurttaşla aşıl原因an cumhuriyet düşüncesinin gelişmesine neden olmuştur (Oldfield, 2008: 94-95).

Yukarıda üzerinde durulan bu görüşlerle, ancak cumhuriyetçi "özgürlük" düşüncesinin Aydınlanma Çağı'yla birlikte yurttaşlık konusu içerisinde yeni bir mahiyette, ülkelerin gündemini meşgul etmesiyle sonuçlanan bir dönemin başlamasını açıklanabilir. Çünkü cumhuriyetçi unsurlar içeren ve Fransız Devrimi'nin zorlamasıyla ele alınan "oy hakkı" ile "mülkiyet" ilişkisini ele alan özgürlük tartışmaları, XVIII. yüzyılın sonunda yerini yeni tartışma alanlarına bırakmıştır. Bu tartışma alanlarından en önemlisi Paine'nin radikal görüşleri çerçevesinde ele alınan, "sosyal devlet" ilkesine gidişin ilk somut göstergesi olan, 1795 yılında İngiltere'de kabul edilen ve

Speenhamland Sosyal Yardım Sistemi⁸ olarak adlandırılan bir sosyal haklar yasasının yürürlüğe girmesidir (Heater, 2007: 171). Bu tip bir genel sosyal güvenlik sisteminin oluşması, genel olarak cumhuriyetçi eşitlik ve özgürlük anlayışı⁹ çerçevesinde ele alan, toplumun tümünü kapsayan, daha sonra yasal olarak tam bir netliğe kavuşturulabilecek olan, yurttışa sağlık ve yaşam garantisini sağladığına inanılan “sosyal refah devleti”ne gidiş sürecinde önemli bir mihenk taşı olarak görülebilir.

Yukarıda “yurttaşlık” özelinde ele alınan ve tüm toplumları etkileyecek şekilde gelişen kavramlar, ister cumhuriyetçi ister diğer siyasi fikirler minvalinde olsun özgürlük anlayışlarının geliştiği Aydınlanma Çağı neticesinde, XIX. yüzyılla birlikte “devlet” kavramı farklı bakış açılarıyla yeniden tartışma konusu edilmiştir. Bu yüzyılda, devlet ile cumhuriyet kavramları, antik dönemde birbirlerini karşılar anlamda kullanılmış ve “kamuya ait olan”ı vurgulamış olsalar da, modern döneme girilirken cumhuriyetin bir devlet “rejimi” olarak nitelendirilmesi ağır basmıştır.

---

8 1795 yılında İngiltere’de kabul edilen bir dizi yasal düzenleme, günümüzdeki “sosyal sigorta sistemi”nin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yasal hale getirilmek istenen düzen ile İngiltere’de din kurumlarının etkisi dışında seküler bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmak istenmiştir. Bu yasanın amacı, yoksul insanlara kazançlarından bağımsız olmak üzere belli bir asgari gelir sağlanması amacıyla ekmek fiyatlarına göre düzenlenen bir ölçütte ücretlerin düzenlenmesini ön gören bir sistemin oluşturulmasını sağlamaktır. Bu durum ülke genelinde yasallaşamamış, ancak tüm İngiltere’de yerel birimler tarafından yasal olarak kabul edilen bir sistem olarak uygulanmıştır. Ayrıca yasa, sanayi devriminden sonra özellikle geçimini işçi olarak sağlayan kesimin “yaşam hakkı”nın kabulü olarak algılanmış ve birey ile toplumun özgürlük alanının yeniden çizilmesiyle neticelenmiştir. Bu gelişmelerden sonra “yaşam hakkı”, sosyal ve ekonomik bir hak olarak sürmüş veya sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu sistem 1834 yılında tamamen kaldırılana kadar sürdürülmüş bir sosyal güvenlik sistemi olarak algılanmıştır (Polanyi, 2006: 126-127).

9 Cumhuriyetçi eşitlik ve özgürlük anlayışının çerçevesi, genel olarak “aktif yurttaş” ve “pasif yurttaş” statülerinin ayırt edilmesidir. Cumhuriyet’in a priori bir anlayış içerisinde ele alınışı ve genel olarak evrensel idealleri baz alarak oluşturmaya çalıştığı görüş, “ideal insan”ın “somut” olarak nitelendirilebilecek ilkelere birlikte özgürlüğünün savunulabileceğini savunmuştur. Bu noktada bir toplumda adalet ve barışın yasa yoluyla yerleşmesi cumhuriyetçi eşitlik ve özgürlük anlayışının temelidir. Buna göre gelişen cumhuriyetçi hukuk anlayışı “ilkel sözleşme” ve “genel irade”nin özdeşliğiyle birlikte “aktif yurttaş” statüsüne vermiş olduğu yer, cumhuriyetçi özgürlük ve eşitlik anlayışını diğer siyasi teorilerden ayırır (Goyard-Fabre, 2003: 177-178).

Modern Dönem Cumhuriyetçi Düşüncesi'nde "Özgürlük" Kavramı ve Cumhuriyetçi Düşünce'nin Liberal Kuramlarla Farklılıkları Üzerine Yaşanan Tartışmalar

Kıta Avrupa'sında gelişen ve günümüz cumhuriyetçi düşüncesini yoğun olarak etkileyen liberal prensipler çerçevesinde oluşan "özgürlük" nosyonu, yukarıdaki süreç göz önüne alındığında -cumhuriyetçi düşünce haricinde de- "pratik" olarak modern dönem siyaset felsefesi içerisinde, Fransız Devrimi'yle birlikte başlayan sürecin somut bir yansıması olmuştur. Bu nedenle de Anglosakson kökenli "birey" ve "yerel" odaklı gelişen demokrasi ve liberal kuram anlayışına bir nevi rakip olarak gelişen Kıta Avrupa'sı cumhuriyetçi geleneği, genel itibariyle Fransız Devrimi arifesinde gelişen Aydınlanmacı düşünceler ile nispeten krala ve kiliseye karşı geliştirilen yoğun eleştirilerle şekillenmiş bir fikirler demeti olarak da nitelendirilebilir.

Fransız menşeli ve evrensel haklar normlarını kabul eden, ayrıca bir ülkede tüm yurttaşların eşit olduğunu vurgulayan ve parlamenter bir devlet sistemini vaaz eden cumhuriyetçi düşünce, XIX. yüzyıldan sonra bir siyasi gelenek olmaktan çok, idari ve hukuki bir rejim felsefesi şeklinde ele alınmıştır. Aynı zamanda cumhuriyetçi düşünce, halk egemenliğine dayalı özgür bir toplum tasarımının yegâne varsayımlarından biri olarak, XX. yüzyılın başında sömürge toplumları arasında popülaritesini korumayı başarmıştır. XX. yüzyılla birlikte bağımsızlığına yeni kavuşan uluslar için devletlerinin niteliği, yukarıda açıklanılmaya çalışılan sürecin bir ürünü olarak kabul edilen "ulus-devlet" biçiminde ifade edilmiştir. Bu devletlerin rejimi de -istisnaları olmakla birlikte- yukarıdaki nosyona uygun olarak, Aydınlanma sürecinde gelişen/geliştirilen devrimci nitelikleri ağır basan "özgürlük" anlayışının bir ürünü olan "cumhuriyet" rejimi çerçevesinde nitelendirilmiştir. Yine aynı dönemde, halkın devlet üzerindeki egemenliğinin, krala karşı verilen mücadele karşısında kazanılabildiğinde elde edilebileceği düşünülen cumhuriyetçi anlayış, bir rejim olarak dünyayı belli oranda etkilerken, bu konuyla ilgili güçlü felsefi araştırmaların yapılmadığı ve ciddi akademik incelemelere gidilmediği de bir tespittir. XX. yüzyılın büyük bölümünde Anglosakson dünyasında liberal kuram ile demokrasi anlayışlarının yanında kısmen unutulmuş cumhuriyetçi düşünce, Fransa'da rejimin meşrulaştırılmasında bir "söylev" olarak kullanılmıştır. Bu görüş dâhilinde ele alınan devrimci cumhuriyetçi düşüncenin, ancak

“yurttaşlığın” yatıştırıcı etkisiyle birlikte Fransa’da toplumsal bir zemine oturtulabildiği görülmüştür (Turner, 2008).

Bu devrimci anlayışın sonucu olarak farklı saptamalara uğrayan/uğrayabilen modern dönem cumhuriyetçiliği, yurttaşın özgürlüğünü sağlayabilmek adına pratik uygulamalarının yansımaları konusunda da zaman zaman sıkıntı yaşamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri daha önce belirtildiği gibi cumhuriyetçi düşünce, XX. yüzyılın başında zaman zaman düşünsel tartışmaların dışında değerlendirilebilmiştir. Bu durumun ana nedeni ise sosyalist ve Marksist düşüncenin XX. yüzyılın ilk yarısında toplumsal anlamda kazandığı önemle birlikte, Fransa’da güçlenen liberalizm eleştirisinden kaynaklanmıştır. Bu durum cumhuriyetçi düşüncenin kolektif yönü ağır basan yönlerinin, özellikle Marksist düşünce geleneği içinde erimesinden kaynaklanmıştır. Özgürlük üzerine yaşanan tartışmalar da bu süreçte liberal kuram çerçevesinde tamamen ele alınır olmuştur. Bu gelişmelere bir de XX. yüzyılın büyük bir bölümünde “tarihçi” düşünürlerin ön planda olması eklenince, salt bir siyasal rejimi betimlediği kabul edilen cumhuriyetçi düşüncenin siyaset felsefesi tartışmaları dışına itilmesine neden olmuştur (Audier, 2006: 9). Pettit’e göre (1998: 28-29), bu durum, cumhuriyetçi düşünce içerisinde ele alınan özgürlük anlayışının, devlet ile sivil toplum örgütlenmesinin mümkün olduğu görüşüyle zaman zaman tarihçi düşünürlerin tersine liberal kuramla ortak temel değerleri paylaşan bir anlayışı içinde barındırabilmesinden kaynaklanmıştır. Fakat liberal kuramın “negatif” haklar başlığı altında ele aldığı özgürlük düşüncesinin içeriği, cumhuriyetçiliğe göre güç ve tahakkümün durdurulabilmesini sağlayacak argümanlarla gerçekleşebilecek olan bir durum olarak nitelendirilmiştir. Bu da, liberal kuram ile cumhuriyetçi düşüncenin birbirinden farklı düşünce gelenekleri olarak ele alınmasını gerekli kılan argümanlarken, genel kanı bunun tersine olmuş ve cumhuriyetçi düşüncenin özgürlük tartışmaları içerisindeki konumu zayıflamıştır. Günümüzde cumhuriyetçi düşünürlerin, gelenek adına liberal kuramın bir türevi olmadığına ilişkin olarak geliştirdiği bu savlar, XX. yüzyılın son çeyreğinde düşüncenin tekrar felsefi bir boyutta tartışılmasının zeminini oluşturmuştur. Bu bağlamda cumhuriyetçi düşüncenin özgürlüğe ilişkin öne sürdüğü kavramsal ve siyasal görüşler, siyaset felsefesinin belli alanlarında tekrar konu edilebilir bir hale gelmiştir.

Bu tekrar konu edinilebilme durumuyla birlikte, XX. yüzyılın sonlarında cumhuriyetçi düşüncenin içinde ele alınan kavram ve fikirlerin, ayrıntılı olarak tekrar incelenmesinde ve cumhuriyetçi düşüncenin “özgürlük” kavramı üzerinden yeniden ciddi olarak tartışılmasında Pocock, Skinner, Pettit ve Viroli gibi düşünürlerin büyük etkisi olduğu görülmektedir.¹⁰ Bu düşünürler, günümüzde cumhuriyetçi düşüncenin, ifade ve düşünce özgürlüğü, yurttaş hakları, halk egemenliği, çoğulcu toplum, cemaatçilik, çokkültürcülük, kolektivizm ve siyasal katılım fikirleri içerisinde bir tartışma alanı haline gelmesine katkı sağlamışlardır.

Bu düşünürlerin çabasıyla tekrar siyaset felsefesinin bir konusu olması için çalışılan cumhuriyetçi düşüncenin, devlet teorisi içinde bir “rejim” felsefesi olarak ele alınması ve ideolojik tartışmaların da önemli bir kısmını kapsadığı savı işlenmeye başlanmıştır. Özellikle tarihsel olarak İtalyan şehirlerinin cumhuriyetçi hükümetleri, Alman vilayetlerinin tamamen kazanç sağlama odaklı bir cumhuriyet hükümeti kurarak monarşik yönetimlerden özgürleşmeleri ve kısa ömürlü olsa da cumhuriyetçi fikirlerin etkisinin korunmasına yardım etmeye çalışan İngiliz Devletler Topluluğu (Commonwealth) örgütlenmesiyle, halkın özgürlüğünü savunan ve özgürlüğün yegâne rejimi olan cumhuriyet rejimini tekrar gündeme getirmiştir. Bu gibi temellendirmelerle tarihsel olarak ele alınan cumhuriyetçi özgürlük tartışmalarını modern dönem adına önemli kılan süreç ise, cumhuriyetçiliği anti-aristokratik yapan, “demokrasi”yle ilişkilendirilmesine yönelik bir tartışmaya sevk eden, özgürlük

---

10 Cumhuriyetçi düşüncenin günümüzde tekrar popüler olarak ele alınmasında bu düşünürlerin büyük etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu şahsiyetlerin eserlerinde zaman zaman birbirinden çok farklı perspektiflerle konuyu ele alarak, cumhuriyetçi düşüncenin ideolojik ve felsefi anlamdaki birçok karşılığını okuyucuya sundukları görülmüştür. Cumhuriyetçi düşüncenin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi ve günümüzdeki siyaset felsefesi tartışmalarındaki yerini anlayabilmek için, J.G.A. Pocock, *The Machiavellian Moment 'Florentine Political Thought And The Atlantic Republican Tradition'*, Princeton University Press, Princeton and London, 1975; Gisela Bock, Quentin Skinner and Maurizio Viroli (Edit.), *Machiavelli And Republicanism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993; Philip Pettit, *Cumhuriyetçi düşünce*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998; Maurizio Viroli, *Republicanism*, Hilland Wang, New York, 2002; Maurizio Viroli, *Vatan Aşkı 'Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme'*, Çev. Abdullah Yıldız, Ayrıntı Yayınları, 1997; Serge Audier, *Cumhuriyet Kuramları*, Çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006 ve Knud Haakonssen, “Republicanism”, Edit. E. Robert Goodin and Philip Pettit, *A Companion To Contemporary Political Philosophy*, Blackwell Publishers, Cambridge, s. 568-574 adlı eserlere bakılabilir.

anlayışı olarak “Fransız Devrimi” sürecinde yaşanan gelişmelerdir (Haakonssen, 1996: 568-569).

Bu görüşlere ek olarak, cumhuriyetçi bir özgürlük düşüncesinin vücut bulmasında, XIX. yüzyılın ikinci yarısında III. Cumhuriyet dönemi arifesinde ve bu dönem içerisinde Fransa’da yetişen birçok düşünür ve siyasetçinin önemli rol oynadığı görülmektedir. Özellikle cumhuriyetçiliğin felsefi altyapısının hazırlanmasında etken rol oynayan Fransız ideolog ve siyasetçi Littré, görüş ve düşünceleriyle, cumhuriyet rejimini “sınıflar üstü” bir düşüncenin yansıması olarak sunma uğraşı vermiştir. Ancak sınıflar üstü olacak şekilde ele alınabilecek bir düşünce geleneğinin özgürlüğü vaaz edebileceğine inanan Littré, cumhuriyet içerisinde “özgür yurttaş” vurgusunu güçlü olarak işlemiştir. Fransız Devrimi ile beraber birbirleriyle yüzyıla yakın bir süreden beri düşman olan ve artık ülkeyi iç savaşın eşiğine getiren aristokratlar, din adamları, işçiler, köylüler ve burjuva arasındaki düşmanca ilişkileri irdeleyen Littré, “grup” ve “kitle” kelimelerini sınıf kelimesinin yerine kullanmaya gayret ederek, toplumun uzlaşma kültürünün önemine dikkat çekmiştir. Bu şekilde toplumsal “çatışmayı” içeren sınıf kavramını, cumhuriyet kavramı için tehlikeli ve toplum içinde bölücü olarak gören Littré, kendisi ile paralel düşünen düşünür ve siyasetçilere ideolojik bir yol açmıştır. Ayrıca yine Fransız cumhuriyetçi düşüncesi için önemli bir şahsiyet olan, III. Cumhuriyet döneminin etkin siyasetçilerinden Gambetta da aynı minvalde çalışmaları ile ön plan çıkmıştır. Gambetta da özellikle özgür yurttaş anlayışı üzerinde durmuş ve cumhuriyet rejiminin, tüm baskılardan kurtulmuş bir yurttaş yaratacağını ve hiçbir din, zümre, sınıf ve ırkı tanımayacağını belirtmiştir. Bu görüşler doğrultusunda Fransız cumhuriyetçiliği, toplum içerisinde sadece yurttaşı tanıyan ve eşit yurttaşlar üretmeye muktedir tek rejim olduğu vurgulanmasıyla geliştirilmiştir (Wright, 1987).

Bu şekilde ele aldığı “tekçi” ve “özgürlükçü” olduğu savıyla modern ulus-devlet şekillerinin hâkim idari rejim adayı olduğu Fransa’da, fikrîsel alt yapısı ciddi bir şekilde oluşturulan bir rejim olan cumhuriyet ve kolektivist bir düşünce olarak da cumhuriyetçi düşünce XX. yüzyıla girilirken felsefi altyapısını oluşturmayı başarmıştır. Bu anlayış, günümüzün önde gelen Fransız cumhuriyetçi düşünce felsefesi yazarlarından Nicolét tarafından bazı analizlere tabi tutulmuştur. Bu bağlamda ele alındığında Cumhuriyetçi

düşünceyi bir “ideoloji” olarak nitelendirenlerin, “cumhuriyetçi ideoloji, akıldan ve Aydınlanmanın ilerlemeciliğinden doğan bir ideolojidir” görüşüne atıf yapan Nicolét’e göre (1994: 300-301), ancak rejimsel yönleri daima ağır basan cumhuriyet, filozofların rejimidir. Nicolét ayrıca, cumhuriyetçi düşüncenin sağlam bir ideolojik felsefeye sahip olabilmesi için, önemli cumhuriyetçi düşünürlerin, cumhuriyetçi anlayışa özgürlüğü sağlamak adına verilerini içeren ve “cumhuriyetin kendine özgü idealleri olan” bir düşünce geleneği olduğunu vurgulayan eserler vermek için çalışmaları gerektiğini de savunmuştur.

Nicolét gibi çağdaş düşünürlerce felsefi olarak güçlendirilmesine çalışılan modern dönem cumhuriyetçi anlayışı, klasik cumhuriyetçiliğe paralel olarak bazı değerleri belli bir süre aynen muhafaza etmiştir. Bu değerlerden en önemlisi yurttaşlığın, “mülkiyeti olmaya” bağlanması anlayışıdır. Belli bir zaman diliminde yalnızca mülkiyet sahibi insanların özgürlük ve saygınlığının, cumhuriyetçi erdemlere açılan anahtarı taşıdığı düşünülmüştür. Bu anlayış parlamentoların, toplumun “çoğunluğunun” mu, yoksa “mülkiyete” sahip “azınlığın” mı elinde olması gerektiği sorusunu da gündeme getirmiştir. Bu süreç, çoğunluk olan “halkın” yasa yapım sürecine ne ölçüde katılması gerektiğine ilişkin tartışmaların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Bu tartışma cumhuriyetçi düşüncenin bir özgürlük teorisi olarak ele alınabilmesi adına, önemli argümanları modern dönem için anlamlı kılmaktadır (Pettit, 1998: 240). Bu durum özellikle Fransa’da devrim sürecinde, “halkın” çoğunluğunun yönetimde söz sahibi olması lehinde gelişmiş ve böylece cumhuriyetçi düşünce salt bireyin haklarını devrederek oluşturduğu “halk”tan yana tavır alarak, Rousseau üzerinden klasik teorinin önemli bir “özgürlük” sorununu çözmeyi çalışmıştır (Strauss, 2011: 293-300).

Çeşitli özgürlük tartışmalarının odak noktasında yer alan yurttaşlık, cumhuriyetçi düşünce içinde bir bireyin sahip olabileceği en yüksek “amaç” olarak görülmüştür. Yukarıdaki tartışmalardan da anlaşılacağı üzere yurttaşlık, modern dönem cumhuriyetçi düşüncede “özgürlüğün” sürdürülebilmesinin tek “meşru” yolu olarak da gösterilmiştir. Yurttaşlar, bu görüş çerçevesinde toplum içerisinde “genel irade”nin sağlanması adına en önemli mihenk taşı olarak düşünülmüş ve cumhuriyetçi teori içinde günümüze kadar temel argümanlardan biri olarak kullanılmıştır (Held, 1998: 55; Oldfield, 2008: 98-99). Ancak görüşlerine daha öncede başvurduğumuz Littré,

Fransız Cumhuriyet terminolojisine “ilerici” ve “gerici” kelimelerini sokmuş ve Devrim sonrası Fransa’sından, günümüze kadar yaşanan cumhuriyetçi-muhafazakâr tartışmalarının¹¹ odağına bu kelimeleri oturttarak, cumhuriyetçi düşüncenin özgür bir düşünce olduğu savıyla, kavramın “ilericiliği” ifade eden bir kavram olduğu üzerinde durulmuştur (Nicolét, 1994: 196).

Yukarıdaki tartışmaların aksine cumhuriyetçi düşünceyi kendine özgü bir düşünce geleneği olmaktan çok, liberal kuram üzerinden tanımlamaya uğraş veren bazı liberal teorisyenler ise, birey ve topluma devlet nezdinde daha fazla haklar sağlamayı amaçladığı ifade edilen cumhuriyetçi düşünceyi, son yıllarda özgürlük teorisi içerisinde daha sıklıkla gündeme getirmeye başlamışlardır. Günümüzdeki cumhuriyetçi düşünceye eleştirel yaklaşanlar ise, bu fikrin tarihsel bir yanlış olduğu üzerinde durmaktadırlar. Bu durum Skinner’e göre (1993), Fransız Devrimi sonrası gelişen cumhuriyetçi düşünce, devrim sürecinin kendisine sunduğu birçok argümandan gereksiz yere etkilenecek, neredeyse Aydınlanmacı katı “liberal” kavramların tamamını kutsama noktasına gelmiştir. Bu düşüncelerin birey ve toplumu ne düzeyde özgürleştirdiği ise tartışmalıdır. Çünkü demokratik olduğu iddia edilen Fransız Devrimi’nden sonra, bu devrimin bazı yetersiz ve sorunlu çıktıları, “ideolojik” anlamda cumhuriyetçi düşüncenin geçmişi ile Fransız Devrimi cumhuriyet düşüncesini birbirine katmıştır. Böylece modern cumhuriyetçiliğin, düşünsel olarak “belirsizlikler içeren” bir süreç yaşamasına neden olmuştur. Bu durumun açıklığa kavuşturulması ise, “yurttaş” olmanın cumhuriyetçi bir yolunun bulunması ve cumhuriyetçi fikirler tarafından kurulan yurttaş özgürlüğünü korumayı amaçlayan kurumların oluşturulmasıyla ancak somut

11 Fransa’da yaşanan cumhuriyetçi-muhafazakâr tartışmasının ana eksenini genel olarak “ilerici-gerici” tartışılması olarak da nitelendirilen Aydınlanma’nın devrimci idealine bağlılar ile dini ve klasik değerlere olan inancın ülkede tekrar savunulması minvalinde sürdüğü görülmektedir. Bu anlamda genel olarak sağ-sol çatışması bağlamında da ele alınan cumhuriyetçi-muhafazakâr tartışması Fransa özelinde pratikten ziyade, “ideolojik” bir açmazı ortaya koyar niteliktedir. Bu konuya ilişkin olarak XX. yüzyılın başında Fransa’da yaşanan “Dreyfus Davası” olarak bilinen ve Fransa’da “evrensel yurttaş” haklarının uygulanabilirliğinin sorgulandığı olayda ülkedeki entelektüellerin ideolojik anlamda saf tutuşlarına yönelik tartışmalar konunun anlaşılabilirliği adına yardımcı olabilir. Bu konuda bakınız; Arendt, Hannah (1996), Totalitarizmin Kaynakları/1 ‘Antisemitizm’, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul’da; “Dreyfus Davası” başlığı altındaki, 167-219. sayfalar arası.

anlamları karşılama niteliğine bürünebilmiştir. Bu nedenle de modern dönem cumhuriyetçi düşüncenin “özgürlük” anlayışının yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi, günümüzde tekrar hâkim bir tartışma alanı olmaya başlamıştır.

Bu durum Strauss’a göre (2000: 84-85), modern cumhuriyetçilik içerisinde, Roma stilineki cumhuriyetçilik ideallerini güçlendirmiştir. Roma’nın Machiavelli’nin ifadeleriyle, adil ve arzulanır bir yönetim vurgusu “ahlâki karakterden kurumlara kaymayı zorunlu” kılması neticesinde, “adil düzen” sadece dik başlı bir cumhuriyet idaresiyle gerçekleştirilebilecek bir durumdur. Bunun modeli de ancak Roma olabilir. Çünkü onların içgüdüsel olarak gerçekleştirdikleri siyasal düzen, modern dönemde cumhuriyetçilik vasıtasıyla Aydınlanmacı anlayışın, yani bilincin ve aklın özgür kaldığı yeni dünyada ortaya çıkartılabilecek bir niteliğe bürünebilir şekle gelebileceği kabul edilmiştir.

Tüm bu özellikleriyle ele alındığında modern cumhuriyetçi düşüncenin, ancak bireysel seçim güçlerine ağırlık verdiği ve “negatif özgürlük” anlayışıyla birlikte ortaya çıkarmış olduğu tartışmaların günümüzdeki liberallere cazip gelebilecek argümanları içerebileceği ise zaman zaman öne sürülebilen bir iddiadır (Pettit, 1998: 32). Çünkü Fransız cumhuriyetçileri bu geleneği baz alarak, Üçüncü Cumhuriyet deneyimine kadar uzunca bir dönem için “subjektif bireysel haklarla”, yani bazı yazarlara göre “soyut” haklarla ilgilenmişlerdir. Cumhuriyetçiler için bu soyut haklar, II. Cumhuriyet’in başarısızlığının sorumlusu olarak görülmüş ve III. Cumhuriyet döneminde ise nispeten halledilen bir konu olabilmıştır. Bu bağlamda rejim için liberal değerleri yadsımayan bir “sosyal devlet anlayışı”nın karşılık bulabildiği zaman dilimi, 1920-30’lu yıllar olarak gösterilmiştir. Liberallere göre bireyin içindeki vicdan sınırı ve mülkiyet hakkı, cumhuriyet rejiminin hiç karışmaması gereken bir şeydir. Aynı şekilde Fransa özelinde sosyalistlerin de özel mülkiyeti kabul etmesini sağlayan süreç de bu dönemlerde oluşabilmıştır. Ancak onların liberallerden ayrıldığı nokta ise, gelişmenin ön şartı olan “çıkarlar dengesi”nin, bireysel ve toplumsal özgürlüğün cumhuriyetçi bir rejim içerisinde devletin bekası adına kısıtlanmaması için her türlü girişimin yapılmasına olan inançtır (Nicolét, 1994: 468-469).

Bu gelişim birçok cumhuriyetçi deneyimin genel bir sonucu olarak görülebilecekken, günümüzdeki siyaset felsefesi tartışmaları açısından

önemi ise, yeni sorun alanlarının çözümüne katkı sağlayabilecek olmasıdır. Çünkü Audier'e göre (2006: 128), modern cumhuriyetçi düşünce, "özgürlük" düşüncesine ilişkin vermiş olduğu "düşünsel" katkılarına rağmen, bu konuda liberal kuramın ancak "zaafı" olan bir vizyonunu oluşturabilmektedir. Cumhuriyetçi düşünce adına bunun nedeniyse, sadece bireyin haklarının korunmasında yurttaş odaklı ve tamamen toplumsal olana vurgu yapan "tek" yönlü bir anlayışın sözcülüğünü yapar nitelikte bir gelişme gösterebilmiş olması gösterilmektedir. Liberal kuram ise gelişen birçok "özgürlük" anlayışına paralel olarak gelişen "fayda" kavramının değişimine ve toplumsal dönüşümlere ilişkin olarak kendisini "yenilemeyi" başarabilmiştir. Cumhuriyetçi düşünce, zaman zaman bir hükümet sistemi olarak ele alınması sebebiyle bu dönüşümü ihmal etmiştir.

Bu tartışmaların yanı sıra Skinner gibi düşünürler de, cumhuriyetçi özgürlük inancının savunulmasında tam tersi görüşlere sahiptirler. Cumhuriyetçiliği modern dönemin bir kavramı olarak gören ve post-modern çağda tartışmalı taraflarını gündeme getiren bu yazarların aksine Skinner, liberal kuramın XX. yüzyılda yaşamış olduğu evrimin sebebinin cumhuriyetçi düşünce olarak görmektedirler. Bu anlamda büyük ve karmaşık bir revizyonizm süreci yaşayan cumhuriyetçi düşüncenin, siyaset felsefesine katkısının tartışılmaz olduğu öne sürülebilmektedir. Çünkü Skinner'e göre (1993: 293-295), cumhuriyetçi düşüncenin yeniden gözden geçirilmesi, liberal mitolojinin basit versiyonlarını kullanarak geriye kalan tarihsel resmin dengesini düzeltmiştir. Bu dengeye "virtue (erdem)" kavramıyla büyük bir rahatlama sağlayan cumhuriyetçi düşünce, her koşul ve durumda bireyselliği ön planda tutan liberal kuramların genel özgürlüğü sağlarken yaşadığı birçok eksikliğin giderilmesi adına büyük katkı sağlamıştır.

Skinner tarafından özgürlüğün sağlanabilirliği için tarihsel anlamda desteklenmeye çalışılan cumhuriyetçi düşünce tasarımı, günümüz cumhuriyetçi düşüncenin yeniden ele alınmasında önemli bir yere sahip olan Pocock tarafından da liberal kuramla büyük bir çekişme içine girmeden, ancak özgürlüğe ilişkin olarak elde edilen kazanımları ön planda tutularak temellendirilmeye çalışılmıştır. Pocock bu bağlamda liberal kuram ile cumhuriyetçi düşünce içerisindeki farkı şu şekilde ifade ederek, iki düşünce geleneğini çatıştırmaktan çok birbiriyle olan bağlantıları ortaya çıkarmaya çalışmıştır: "özel çıkarları ve hakları tanıma ve koruma

(konusu) liberal; (...) (bu bağlamda) kurumlar oluşturmak ise cumhuriyetçi tasarı içerisinde” (Pocock’tan aktaran Hampsher-Monk, 2004: 266). Düşünür genel olarak bu bağlamda ele aldığı toplumun ve bireyin özgürlüğüne ilişkin görüşlerini, Skinner gibi cumhuriyetçi “erdem anlayışı” üzerine oturtmaya çalışmıştır. Pocock bu erdem anlayışını Aristoteles’ten beri tartışılan yurttaşlık ve erdem arasındaki bağlantıyla açıklamaya çalışmıştır. Bu ilişkiye bağlı olarak Aristoteles’in insanın sosyal, siyasal ve ekonomik olaylar karşısındaki tutumlarına ilişkin olarak ele aldığı homo politicus anlayışını biraz daha geliştiren düşünür, insanların tavırlarının gelişmesini tamamen siyasal olaylar ile kavramlar karşısında takındığı tavır(lar)ı, siyasal erdem bir ifadesi olan zoon politikon (political animal) olması anlayışına dayandırmıştır (Audier, 2006: 93-96; Pocock, 1975: 40, 550).

Pocock’un bu yorumlarının yanı sıra, erdem anlayışının bir yansıması olarak ele aldığı ve özellikle Yunan, Roma ve Sparta’nın “vatana bağlılığı”yla ön planda tutan, bunun bir yansıması olarak görülen bütün yurttaşlar için “eşit ve daha iyi bir yaşam” vaat eden ideal anlayışı üzerinde ısrarla durduğu görülmüştür. Buradan cumhuriyetçi özgürlük ideallerini, Antik Çağ’ın istikrarlı toplum ve devlet modelleri olarak öne sürdüğü bu toplumlarıyla günümüz Batı toplumlarının bu bağlamda geliştirdikleri düşüncelerle karşılaştırmasına giden düşünür, Antik erdem hala günümüzde var olan sosyal ve ekonomik ilişkilerin açıklanabilmesi için yeterli olabileceği üzerinde durmaktadır. Pocock (1975), günümüzün ekonomik özgürlükleriyle birlikte sosyo-ekonomik temelli bir cumhuriyetçilik anlayışından ziyade, siyasal ve kamusal yaşam çerçevesinde görev ve sorumluluklarını bilen bir anlayışla insanların özgürlüklerinin farkına varabileceğini ifade etmektedir. Özellikle bir ideal olarak erdemi gören, modern dönemdeki ekonomiye dayanan siyasal yapılanmaların yurttaş anlayışının içinin doldurulmasındaki zorlukların üstesinden gelinmesi hususunda önemini dile getiren Pocock (1975: 551-552), insani veya politik olsun özgürlüğün ele alınmasında modern düşüncenin handikaplarının karşımızda durduğunu ifade etmiştir.

Bu ve bunun gibi cumhuriyetçi düşüncenin içinde barındırdığı birey, toplum ve egemenlik minvalinde ele alınan özgürlüğe ilişkin farklı bakış açılarının değerlendirilmesinin gerekliliğine yönelik yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar, eski liberal bir söylev olarak sunulan

“bireysellik” ve “öznellik” gibi kavramlar çerçevesinde oluşturulan “doğal haklar” fikrine inanan cumhuriyetçi aydınların, neden böyle düşündüklerinin anlaşılabilmesinin sebebi olarak da sunulmuştur. Bu konuya ilişkin yaygın görüş ise “doğal hukuk” çerçevesinde düşünülen görev ve ilişkilerin, “evrensel ahlaki sıraya” bağlı olduğu inancıdır (Haakonssen, 1996: 572). Doğal hukuk bağlamında ele alınan doğal haklar, her ne kadar mutlak monarşiye uygun bir anlayışı yansıtsa da, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin kurucu babalarının “özgürlük” adına gerçekleştirdikleri inanılan başarılar sonucunda, “eşitliğe” ulaşabilmenin en göz kamaştırıcı örneği olarak nitelendirilmiştir. Bu haklar, Aydınlanma ideallerinin cumhuriyetçiler tarafından uyarlanması kolaylaştıran etkenler olarak değerlendirilmektedir (Pettit, 1998: 68-71).

Bu eşitliğe ulaştırıcı haklar, özellikle Fransız anlayışı, modern dönem cumhuriyetçi düşüncenin gündeme gelmesinin ardından, liberal demokratik bir ülkede “eşit” haklardaki yurttaşların kendilerinin hükümet yönetiminde olmamasına dikkat çekerek liberal değerlerin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu eleştiriler sonucunda mülkiyet ile yurttaşlık arasındaki bağlantı, “yurttaşın her halükarda hakkı olan özgürlük anlayışı”nın gelişmesiyle başka bir boyuta kaydırılmıştır. Artık “cumhuriyetçi eşitlik” ve “cumhuriyetçi özgürlük” gibi kavramlar, gündemi ciddi anlamda meşgul etmektedir (Pettit, 1998: 171). Bu kavramlar modern dönemin belli bir döneminde cumhuriyetçilerin elinde, “liberal kuram” ve “demokrasiye” karşı bir koz olarak da kullanılmıştır. Cumhuriyetçi düşüncede her bireyin iradesi ile çıkarı, kolektif irade ve çıkarla özdeşleşmiştir. Böylece yurttaş “varlığa” dayalı bir “şey” olmaktan çıkartılmış, merkezi devlet tarafından “tartışılmaz haklarla bezenmiş”, “örgütlenmiş” ve “güvence altına alınmış” bir birey olarak kurgulanmıştır. Ancak günümüzdeki tartışmalarda ise yurttaşın “evrenselciliği” olarak sunulan cumhuriyetçi düşüncenin bu tasarımı, “liberal kuram”, “demokrasi” ve “cumhuriyetçi” düşünceler arasındaki “uzlaşmaz” problemlerin ortaya çıkmasının da ana sebeplerinden biri olmuştur (Schnapper, 1995: 100-101).

Bu tartışmalı özgürlükçü fikirler bir yana bırakılacak olursa, liberal kuramın son yıllarda ele aldığı “çoğulcu” anlayışı yadsıdığı iddia ettiği cumhuriyetçi fikirlerin birçok yönüyle komünizmin argümanlarıyla hareket ettiğini iddia edilerek, cumhuriyetçiliğe karşı yeni bir düşünsel cephe açılmıştır. Bu görüş, bir cumhuriyette

gerekli olan ve üretilen “erdem” kavramına kadar dayandırılmıştır. Kavram, cumhuriyetçi düşüncenin temelden modern bireyin farklı örgütsel ve dinsel alanlardaki çok sayıdaki aidiyeti “yadsımasının” bir sebebi olarak sunulmuştur (Audier, 2006: 114).

Taylor, modern dönem cumhuriyetçi düşüncenin bu bağlamda ifade edilen handikaplarını gidermek için belli görüşler ortaya atmıştır. Bu görüşler, cumhuriyetçi düşüncenin siyaset felsefesi içinde özgürlük tartışmalarında nereye oturtulabileceği adına önemli olarak görülebilir. Bu tartışma dâhilinde yurttaş ön plana çıkartan Taylor’a göre (2006: 97-99; 122-124), yerleşmenin zıttı bir durumu vaaz eden cumhuriyetçi düşünce, yurttaşların evrensel haklarına güncel çözümler üretmesi halinde, klasik cumhuriyetçi anlayışın değiştirilemeyen siyasal katılım anlayışını günümüze uyarlayabilecektir. Yurttaşın devlet içindeki önemli konumunun ön plana çıkartılabileceğini belirten Taylor, bu ortam içerisinde “genel çıkar”ın da gündeme getirilerek, cumhuriyetçi düşüncenin önemli argümanlarından biri olan “halk egemenliği”nin, günümüzde tekrar önemli bir tartışma konusu haline getirilebileceğini ifade etmiştir.

Halk egemenliği konusunun tekrar önemli tartışma konusu olması yanında günümüzde cumhuriyetçi düşünce içinde cemaatçilik¹² (communitarianism) ele alınan diğer teorik alanlardan biri olarak değerlendirilebilir. Özellikle Kıta Avrupa’sı cumhuriyetçi düşüncesi, subsidiarite¹³ görüşünün ortaya çıkmasıyla Avrupa Birliği düzleminde

12 Özellikle 1970’li yılların sonunda gündeme gelen ve cemaatçilik ve toplulukçuluk olarak da ifade edilen cemaatçilik, John Rawls’un “Bir Adalet Kuramı (1971)” adlı eserine ilişkin tartışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Cemaatçilik, liberalizmin bireyci ve “atomist” olarak kabul edilen bir yapı içerisinde yeniden ele alınan modern toplumun sahte birey anlayışının da yine toplum içerisinde yer alan komünlerden oluştuğu üzerinde durmuştur. Ayrıca liberallerin doğrunun iyiye olan üstünlüğüne olan vurgularına karşı, iyinin doğruya üstünlüğü olduğuna savunan cemaatçilik düşünce, geleneğin “özne” olarak ele alınması üzerinde durmuş ve gelenekle modernlik arasındaki karşıtlık üzerinde çeşitli görüşler geliştirerek, modern kimliklerin temel geleneksel unsurlarıyla tanımlanmasıyla, kabul edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu düşüncenin önemli savunucuları, Sandel, McIntyre, Walzer’dır. Bu tartışmaların günümüze taşınmasında da Charles Taylor önemli bir rol oynamıştır (de Lara, 2003: 513-518).

13 “Yerellik ilkesi” olarak da anılan subsidiarite, Avrupa düşünce tarihi içerisinde ilk olarak 1931 yılında, Papalık tarafından toplumsal konularda Katolik Kilisesi’nin resmi görüşünün açıklandığı “Quadragesimo Anno” bildirgesinde açıkça yer almış ve “kişiliğin korunması” ile “dayanışma” ilkeleriyle birlikte Kilise’nin XXI. yüzyıldaki yeni toplum öğretisinin temel dayanaklarından biri olarak kabul edilmiştir. Ancak günümüzde özellikle Avrupa düzleminde yerel olana yakınlık, siyasal, ekonomik

farklı bir şekilde yine gündeme gelmiştir. Subsidiarite düşüncesinin arkasındaki düşünce ise XX. yüzyılın son çeyreğinde tekrar tartışılmaya başlanan cumhuriyetçi düşünce ile çağdaş “cemaatçilik doktrini” olmuştur (Onuf, 1998: 57).

Cemaatçilik bazında cumhuriyetçiliğin tekrar tartışılır bir boyut kazanması, “sosyal dünyanın siyaset dünyasına bağlanması gerektiği” tezine dayandırılmıştır. Bu noktada olayın somutlaşmasına dönük tartışmaların somutlaşmasının “kamusal alan” problemi doğrultusunda olması gerektiği savunulmuştur. Bu noktada kültürel bir düzeyde homojenlik öngören ve azınlık haklarını belli noktalarda reddeden cemaatçilik teorisinin odağında, kolektif kimliklerin hukuksal bağlamda tanınması noktasında yeni bir model kurulması yönündeki tartışmaların odağında cumhuriyetçiliğin (Fransız cumhuriyetçiliği üzerinden) olması önemlidir (Audier, 206: 120).

Bu durum modern dönem cumhuriyetçi düşünce içinde gelişen “evrensel” yurttaş haklarının, günümüzde yaşadığı çözüm sancıları olarak görülebilmektedir. Çünkü cumhuriyetçi düşüncenin siyaset felsefesi içerisinde ele alınan özgürlük anlayışı, Stoacı evrensel değerler manzumesini daima tekrar etmesiyle, günümüzdeki küreselleşme, yerelleşme, cemaatçilik ve libertarian görüşlerle zaman zaman uzlaşmaz bir noktada tartışılmasına neden olabilmektedir (Onuf, 1998: 57). Bu konuda Taylor’un ifade ettiği “cumhuriyetçi uzlaşmalar” noktasında ele alınabilecek olan cemaatçilik, özellikle anayasal adaletin sınırlarıyla, azınlık gruplarının hangi referans noktaları üzerinden tanınabilecekleri üzerinden tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Bu noktada elde edinmek istenen kazanımın, bireylerin kişisel yaşam çıkarlarından ziyade, bir çok “kurumsal kombinezonlar”ın yani cemaatlerin siyasal kültürünü ve temel olarak nitelendirilebilecek olan ahlaklarını hem sürdürmek, hem de korumak olduğu ifade edilmiştir (aktaran de Lara, 2003: 518).

Bu durumun “kolektif faille özdeşleşme” olarak halk egemenliğinin kabulüne hizmet edeceğini savunan Taylor, böylece demokratik rejimlerin temelindeki “meşruiyet” ilkesinin mantığına uygun hareket

---

ve toplumsal sorunların yerel düzeylerde ele alınarak, çözülmesine vurgu yapan subsidiarite, liberalizm ile cemaatçilik düşüncelerinin bir uzlaşma noktası olarak “bireylere olduğu kadar bireylerin içinde yer aldığı toplumsal ve siyasal gruplara da yaşam hakkı ve hareket serbestisi tanıyan” bir düzeyde değerlendirilen bir kavram olarak görülmektedir (Canatan, 2001: 9-10).

edilebileceğini ve antik cumhuriyetlerden esinlenerek Amerikan ve Fransız Devrimleri'yle tekrar gündeme gelen "cumhuriyetçi özgürlük" idealine ulaşılabileceğine inanmıştır. Bu anlamda Taylor (2006: 183), dair kullanılan "kolektif failin gerek duyduğu birliğe sahip olmak için önceden zaten bir kültür, tarih ve dil birliği olması gerektiği" fikrinin önemini vurgulamıştır.

Kendisini dönüştürebilmesi adına bu olumlu referanslarla hareket edebileceği ifade edilen cumhuriyetçi düşünce, modern tarihindeki bazı deneyimler nedeniyle (Fransa örneği ele alındığında, özellikle devrim sonrası Jakoben iktidarı altındaki I. Cumhuriyet deneyimi ve tek adam iktidarını içinde barındıran III. Cumhuriyet dönemi icraatları dolayısıyla) modern dönem adına genel kabul gören niteliklerinin sıralanabilirliği hususunda görülebileceği gibi bazı "istikrar" sorunları yaşamıştır.

Bu açıdan bakıldığında cumhuriyetçi özgürlük, "gerçek" olmaktan çok, "biçimsel" haklara bağlı kalmış bir nüve olarak da nitelendirilebilmiştir. Cumhuriyetçi özgürlük anlayışı, söyleysel olduğu ve pratik karşılığı olmadığı noktasında günümüzde de ciddi eleştirilere muhatap olmaktadır. Çünkü toplumsal hakları söyleysel olarak "dokunulmaz ve kutsal" görerek ulaşılmaz hale getiren cumhuriyetçi anlayışın, "pratik" anlamda uygulanabilirliğinde de büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Böylece "devlet", cumhuriyetçi rejimlerde güçlenmiş ve yetkileri oldukça artmıştır. Bu eleştiriler bağlamında topluma değil, devlete güç verdiği iddia edilen cumhuriyetçi idealler, özgürlüğün gelişmesine katkı sağlayabilecek nitelikleri yönüyle oldukça tartışmalı özellikleri içinde barındırmasından dolayı halen eleştirel bir noktadadır (Goyard-Fabre, 2003: 177).

Sonuç

Modern dönem cumhuriyetçiliğinin günümüzdeki veya modern periyotta oluşturulan "özgürlük" anlayışlarına ilişkin olarak geliştireceği/geliştirmeye çalıştığı yaklaşım/yaklaşımlar, ciddi anlamda birey ve toplum arasında "devlet" aygıtının yapacağı "negatif ve "pozitif" haklar boyutundaki "tercihleri" ile birlikte bir değerlendirme konusu yapılabilir. Bu sorunu, XX. yüzyılın başında gündeme gelen "sosyal devlet anlayışı" çerçevesinde aşmaya çalışan cumhuriyet rejimleri, yüzyılın sonuna gelindiğinde ise sosyal, ekonomik ve siyasal hakların kullanımı ile kullandırılması noktasında çeşitli çelişkilerle karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların

bir düşünceden çok, siyasal bir rejimi nitelendirilen cumhuriyetçi anlayışın genel bir sonucu olup olmadığı ise, netliği tartışmalı bir sorun alanı ve cevabı hâlâ bulunamamış felsefi tartışmaları içeren bir konudur.

Liberal kuram, bunu “doğal haklar” kavramıyla açıklamak için bir hayli çaba harcamıştır. Özellikle liberal kuram, bu konunun çözümünde “ideal negatif haklar” kavramıyla belli yönlerden bir sonuca ulaşabilmiştir. Cumhuriyetçi düşüncede içerisinde de bu konu üzerinde bazı tartışmalara girildiği muhakkaktır. Ancak doğal haklar kavramını belli yönleriyle işlemeye çalışan cumhuriyetçi düşüncenin bu konudaki en büyük problemi, kanunlar tarafından meydana getirilen ve desteklenen esneklik biçimlendirilmesinin boyutunu aşamamasından kaynaklanmaktadır. Burada her kişinin “esnek özgürlüğe” sahip olması için meydana getirilecek “eşitlik” anlayışının, içeriği ve düzeyi muğlâktır. Ayrıca bu anlamda cumhuriyetçi düşüncenin antik Stoacı geleneğe olan bağlılığına yönelik eleştirilerin gücü yadsınmayacak anlamda fazladır. Çünkü modern dönem kavramlarıyla bile günümüzde açıklanmakta zorluk çekilen özgürlük gibi kavramların, Stoacı eşitlik, evrensellik ve yurttaşlık modelleriyle açıklanmasının imkânsız olduğu, cumhuriyetçiliğe yönelik eleştirilerin ana argümanıdır. Modern dönem cumhuriyetçiliği ise, bu kavramlarından vazgeçecek gibi görünmemektedir. Bu nedenle cumhuriyetçiliğin günümüzdeki versiyonunun, yaşadığımız yüzyılın yurttaşı için öngörülen özgürlük anlayışlarına adaptasyon hususunda bazı sıkıntılar yaşayabileceği, gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.

Cumhuriyetçi düşünce, basit bir şekilde oluşturulan ve özgürlük düşüncesi içinde değerlendirme konusu yaptığı “eşit yurttaşlar” temelli bir rejim üzerinden günümüze kadar siyaset felsefesi içerisinde kendisine belli oranlarda yer bulabilmeyi başarabilmiştir. Evrensel olarak tanımlanan eşitlik ve özgürlük düşüncesi üzerinden günümüz dünyasını anlamaya çalışan cumhuriyetçilik, bu anlamda liberal teorilerle hep çatışma içindedir. Hatta liberal değerleri ön plana çıkartan teoriler, bu bağlamda birey özerkliğiyle alakalandırılan “dini” kimlikleri sonuna kadar savunan toplumsal ve bireysel değerlendirmelerinden dolayı, toplumsal her konuda eşitliği savunan cumhuriyetçi düşüncenin eleştirilerine bile maruz kalabilmektedir. Bu konular, tabidir ki özgürlük tartışmaları içerisinde ele alınan çelişkili sorun alanları olma özelliklerini

hâlâ sürdürmektedir. Çünkü cumhuriyetçi düşünce ile diğer felsefi anlayışların, birbirlerine yaptıkları eleştirilerle, günümüzde yurttaşlık üzerinden özgürlüğün toplum ve birey odaklı kapsamı noktasında uzlaşmazlıklar, tartışmaların ana nüvelerinden biri olma özelliklerini korumaktadırlar.

Bu gibi tartışmalarla birlikte, XX. yüzyılın son çeyreğinde düşünce dünyasında tekrar popüler hale gelen cumhuriyetçi düşünce, kendi içinde de hâlâ siyasi nosyonuna uygun olarak “halk” hükümetinde, “halkın” üyeliği için ayırt edici kriterin ne olacağı problemini çözebilmiş değildir. Fakat gerçek şudur ki, cumhuriyetçi düşüncenin bu sorun alanlarına ilişkin olarak geliştireceği öneriler, düşüncenin siyaset felsefesi içerisinde ne düzeyde tartışılabilir olduğunu da gösterecektir. Çünkü cumhuriyetçilerin belli noktalar üzerinden eleştiriler geliştirdikleri liberal anlayışlar, bugün çeşitli versiyonlarıyla özgürlüğün birey ve toplum adına en sağlıklı, en eşit ve en verimli şekilde kullanılması için yurttaş kavramı çerçevesinde siyaset felsefesi içerisinde önemli tartışmalara kaynaklık edebilmektedirler.

Bu noktada cumhuriyetçi düşünce ise, yurttaşın özgürlüğü adına “Aydınlanmacı katı liberal değerlerle” öne sürdüğü çözüm önerileriyle, hâlâ Fransız Devrimi sonrasında ulus-devlet şeklinde organize olmuş topluluk içindeki bireylerin, yaşama koşullarını sosyal, siyasal, hukuksal ve ekonomik olarak etkileyen evrensel eşitlik ilkelerini gündemde tutmaya çalışmaktadır. Bu durum güncel tartışmalar içerisindeki yeri birey ve kolektivist düşüncenin “yurttaş” a bakışlarının içerdiği karşıtlıkların, cumhuriyetçi düşünce içinde hâlâ çözülememesinde etken bir unsur olarak karşımızda durmaktadır.

Cumhuriyetçi düşünce ayrıca devrim coşkusuyla, bu evrensel nitelikli kabuller olarak ele aldığı temel argümanlar üzerinden (eşitlik, kardeşlik, özgürlük), söyleysel teorik yaklaşımlarından ödün vermemekte oldukça kararlı görünmektedir. Ancak modern cumhuriyetçi düşüncenin “demokratik toplum” kavramı karşısındaki zaafının nedeninin de bu bakış açıları konusundaki ısrarı gibi görünmektedir. Bununla birlikte modern dönem cumhuriyetçi düşünce içerisinde XX. yüzyıl boyunca toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerin baş döndürücü bir hızla yaşandığı bir çağda, bazı klasik kabullerinden ödün vermeyerek, siyaset felsefesi tartışmaları içerisinde görüşleri yadsınır bir noktada olması düşündürücüdür. Bu

konularla ilgili olarak cumhuriyetçi düşüncenin üreteceği teoriler, fikrin siyaset felsefesi içerisindeki konumunun anlaşılabilirliği veya tartışılabilirliği adına önemlidir.

Yurttaş özgürlüğünün, yönetilen ve yöneten ilişkisi içerisindeki konumunun pozitif yönde gelişmesi adına yaşanan tartışmaların, günümüzdeki siyaset felsefesinin sorun alanlarının tanımlanmasında önemli bir yer teşkil edeceği muhakkaktır. Ancak pratik anlamda yurttaş yaşadığı topraklarda özgür bir birey ve yaşadığı toplumun bir parçası olarak görmesini sağlayacak anlayışın, toplumlar nezdinde kabul göreceği tek kavram olduğu da tüm düşünce kalıpları tarafından kabul edilmesi gereken bir kavram olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

ARENDR, H. (1996) *Totalitarizmin Kaynakları/1 'Antisemitizm'* (Çev. Bahadır Sina Şener) İletişim Yayınları, İstanbul.

ARENDR, H. (1998) *Totalitarizmin Kaynakları/2 'Emperyalizm'* (Çev. Bahadır Sina Şener) İletişim Yayınları, İstanbul.

AUDIER, S. (2006) *Cumhuriyet Kuramları* (Çev: İ. Yerguz) İletişim Yayınları, İstanbul.

CANATAN, B. (2001) *Yerellik İlkesi*, Galeri-Kültür Yayınevi, Ankara.

COATS, W. J. Jr. (1994) *A Theory of Republican Character*, London and Toronto: Associated University Press Inc.

COPLESTON, F. (2004) *Aydınlanma 'Fransız Aydınlanmasından Kant'a/Cilt: 6, Bölüm: 1'*, (Çev: A. Yardımlı) İdea Yayınları, İstanbul.

DELEULE, D. (2003) "David Hume", *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, (Ed. P. Raynaud & S. Rials) (Çev: İ. Yerguz) İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 406-412.

DE LARA, P. (2003) "Komünote ve Komünotarizm", Çev. İsmail Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, (Ed. P. Raynaud & S. Rials) (Çev. İ. Yerguz) İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 513-519.

GOYARD-FABRE, S. (2003) “Cumhuriyet”, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* içinde (Ed. P. Raynaud & S. Rials) (Çev: İ. Yerguz) İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 172-178.

HAAKONSSSEN, K. (1996) “Republicanism”, *A Companion To Contemporary Political Philosophy* içinde (Ed. E. R. Goodin & P. Pettit) Blackwell Publishers, Cambridge, ss. 568-574.

HAMMOND, S. J. vd. (2007) *Classics of American Political & Constitutional Thought, Volume I*, Indianapolis/ Hackett Publishing Company, Cambridge.

HAMPSHER-MONK, I. (2004) *Modern Siyasal Düşünce Tarihi* (Çev: N. Arat) Say Yayınları, İstanbul.

HAVELL, H. L. (1996) *Republican Rome* Oracle Publishing, London.

HEATER, D. (2007) *Yurttaşlığın Kısa Tarihi* (Çev: M. D. Üst) İmge Kitabevi, Ankara.

HELD, D. (1998) “Cumhuriyetçi Düşünce, Özgürlük, Öz-Yönetim Ve Aktif Yurttaşlık”, *Cogito Dergisi* içinde, (Çev: H. Paker & H. Doğan) Sayı 15, ss. 37-67.

HEYWOOD, A. (2012) *Siyasetin Temel Kavramları* (Çev. Hayrettin Özler) Adres Yayınları, Ankara.

MILLER, D. vd. (1994) *Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi I* (Çev: B. Paker & N. Kırac) Ümit Yayıncılık, Ankara.

MILLER, D. vd. (1995) *Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi II* (Çev: B. Paker & N. Kırac) Ümit Yayıncılık, Ankara.

NICOLÉT, C. (1994) *L'idée Républicaine en France (1789-1924) 'Essaid' Histoire Critique*, Éditions Gallimard, Paris.

OLDFIELD, A. (2008) “Yurttaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik Mi?”, (Ed. A. Kadioğlu) *Yurttaşlığın Dönüşümü* içinde. Metis Yayınları, İstanbul, ss. 93-106.

ONUF, N. G. (1998) *The Republic Legacy In International Thought*, Cambridge & Cambridge University Press, Melbourne.

PAINÉ, T. (2005) *Sağduyu*, (Çev: M. M. Kenanoğlu) Lotus Yayınevi, Ankara.

PETTIT, P. (1998) *Cumhuriyetçilik 'Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi'*, (Çev: A. Yılmaz) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

POCOCK, J. G. A. (1975) *The Machiavellian Moment 'Florantine Political Thought and The Atlantic Republican Tradition'* Princeton University Press, Princeton & London.

POLANYI, K. (2006) *Büyük Dönüşüm* (Çev: A. Buğra) İletişim Yayınları, İstanbul.

POLYBIOS (1998) "Histories", *The Historians of Ancient Rome*, (Ed. R. Mellor) Routledge Press, New York ss. 15-63.

SABINE, G. (1969) *Siyasal Düşünceler Tarihi II 'Yeni Çağ'* (Çev: A. Öktem) Sevinç Matbaası, İstanbul.

Schnapper, D. (1995), *Yurttaşlar Cemaati 'Modern Ulus Fikrine Dair'* (Çev: Ö. Okur) İstanbul: Kesit Yayıncılık.

SELLERS, M. N. S. (1998) *The Sacred Fire Of Liberty: Republicanism, Liberalism and the Law*, New York University Press, New York.

SKINNER, Q. (1993) "The Republican Ideal Of Political Liberty", *Machiavelli And Republicanism* (Ed. Bock & Gisela & Quentin & Skinner & M. Viroli) Cambridge: Cambridge University Press, ss. 293-309.

SPITZ, J. F. (2003) "Yurttaşlık Hümanizması", *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* (Ed. P. Raynaud & S. Rials) (Çev: İ. Yerguz) İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 997-1004.

STRAUSS, L. (2011) *Doğal Hak ve Tarih*, (Çev. Murat Erşen-Peker Onur) Say Yayınları, İstanbul.

STRAUSS, L. (2000) *Politika Felsefesi Nedir?*, (Çev: Solmaz Zelyut Hünler) Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

TAYLOR, C. (2005) "Tanınma Politikası", *Çokkültürcülük 'Tanınma Politikası' içinde* (Ed. A. Gutmann) (Çev: M. H. Doğan) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 42-84.

TAYLOR, C. (2006) *Modern Toplumsal Tahayüller* (Çev.: Hamide Koyukan) Metis Yayınları, İstanbul.

TOURAINÉ, A. (2000) *Modernliğin Eleştirisi* (Çev: H. Tufan) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

TURNER, B. (2008) “Bir Yurttaşlık Kuramlarının Anahtarı”, *Yurttaşlığın Dönüşümü* içinde. (Ed. A. Kadioğlu) Metis Yayınları, İstanbul, ss. 107-139.

VIROLI, M. (1997) *Vatan Aşkı ‘Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme’* (Çev: A. Yılmaz) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

WRIGHT, G. (1987) *France ‘In Modern Times’* W. W. Norton Company, New York & London.

